

ÉRTEKEZÉSEK
A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
Dr. LUKINICH IMRE
OSZTÁLYTITKÁR

V. KÖTET — 9. SZÁM.

AZ 1843-I
BÜNTETŐJOGI JAVASLATOK
SZÁZ ÉV TÁVLATÁBÓL

IRTA
FINKEY FERENC
T. TAG

Felolvasva a M. Tud. Akadémia 1941. november 24-i
összes ülésén

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA
BUDAPEST
1 9 4 2

Értekezések
a filozófiai és társadalmi tudományok köréből.

I. kötet (1911—1916). 1—9. szám.

1. Pauler Ákos: A logikai alapelvek elméletéhez. —
2. Medveczky Frigyes: A római stoicismus társadalmi elméletei. —
3. Kmoskó Mihály: Az emberiség első írott szabadságlevele. —
4. Balogh Artur: Konstant Benjámín és az alkotmányos állam tana. —
5. Pauler Ákos: A fogalom problémája a tiszta logikában. —
6. Földes Béla: A nemzetközi kereskedelem elméletéhez. —
7. Csekey István: A magyar *pragmatica sanctio* írott eredetijéről. —
8. Fellner Frigyes: Ausztria és Magyarország nemzeti jövedelme. —
9. Angyal Pál: A visszaható erő az anyagi büntetőjogban.

II. kötet (1917—1927). 1—10. szám.

1. Buday László: Népünk halandósági viszonyai. —
2. Magyar Géza: A nemzetközi bíraskodás a magyar jogban. —
3. Földes Béla: Ricardo, különös tekintettel a háborús közgazdaság kérdéseire. —
4. Finkey Ferenc: Büntetés és nevelés. —
5. Székely István: Az apokaliptika a világirodalomban. —
6. Varga Béla: A logikai érték problémája és kialakulásának története. —
7. Buday László: A statisztika munkaköre. —
8. Dékány István: Tudományelméleti alapok a társadalomtudományokban. —
9. Saile Tivadar: Kőrösy József hatása a statisztika fejlődésére. —
10. Pauler Ákos: Anaxagoras Istenbizonyítéka.

III. kötet (1927—1931). 1—12. szám.

1. Finkey Ferenc: A politikai cselekmények és a büntető-törvénykönyv. —
2. Illés József: Hajnik Imre és a magyar jogtörténet. —
3. Navratil Akos: Régi igazságok és új elméletek a közgazdaságtanban. —
4. Varga Béla: A *subsistentia* fajtái. —
5. Bartók György: A „rendszer” filozófiai vizsgálata. —
6. Vinkler János: Az igazság a polgári perben. —
7. Tomcsányi Móríc: Rendszert — közigazgatás — bírói jogvédelem. —
8. Br. Brandenstein Béla: A cselekvés elméletéről. —
9. Bartók György: Az „eszme” filozófiai vizsgálata. —
10. Kenéz Béla: Európa földbirtokpolitikája a háború előtt és után. —
11. Finkey Ferenc:

AZ 1843-I
BÜNTETŐJOGI JAVASLATOK
SZÁZ ÉV TÁVLATÁBÓL

IRTA

FINKEY FERENC

T. TAG

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA KIADÁSA
BUDAPEST

1942

Kiadásra ajánlották:

Balogh Jenő ig. és t. tag

Angyal Pál r. tag

Kiadásért felel: Voinovich Géza.

I. Pár nap múlva épen száz éve lesz annak, hogy az 1840. évi V. t. c. által a büntetőjog kodifikációjára kiküldött Országos Választmány — a nagyemlékű József nádornak mint a Főrendi Tábla elnökének összehívására — 1841. november 28-án megkezdte munkáját. Milyen nagy-jelentőségű volt ez a kodifikációs munka nem csupán igazságügyi, de alkotmányjogi és politikai szempontból is, milyen országos eseménynek tekintette a magyar intelligencia ennek a Választmánynak összejövetelét, ezt eléggé jellemzi az a mai szemnek szokatlan mozzanat, hogy a Választmány munkájának megkezdése előestéjén a pesti irodalmi körök és az ifjúság fáklyás zenével tisztelték meg Deák Ferencet, mint akit a közvélemény a büntetőjogi kodifikáció vezető szellemének tekintett.

Miként Fayer László az 1843-i büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteményének első kötetében leírja, Deák lakása erkélyén jelent meg a tisztelgő nagy tömeg fogadására s ott voltak mellette Széchenyi és Kossuth, Eötvös József, Dessewffy Aurél és még sokan, akik kevéssel előbb még a legélesebb vitákat folytatták egymással a büntetőjogi reformkérdések felett. Kétségtelen, hogy Deák higgadt jogászi egyénisége volt az egyesítő elem a nagy idők nagy embereinek ebben a fontos reformmunkájában is. Deák válaszolt a fáklyásmenet szónokának üdvözlő beszédére és bölcsen emelte ki, hogy: „eljött az átalakulás korszaka, még pedig az a legfontosabb idő, midőn nem lelkesedésre, hanem munkára, komoly megfontolásra és egymás személye, egymás vélekedése iránt türelemre lesz szükség.”¹

¹ *Fayer László*: Az 1843-i büntetőjogi javaslatok anyaggyűjteménye. 1896. I. köt. 96—97. l.

A büntetőjogi kodifikációnak azonban — nem térve ki a már akkor másfél századra visszamenő előzményeire és sikertelen kísérleteire² — legtekintélyesebb mozgatója és sürgetője a harmincas évek legelején nem Deák, hanem maga „a legnagyobb” és „leghívebb” magyar, gr. *Széchenyi István* volt. Széchenyi a büntetőjogra, különösen a büntető eljárás reformjára vonatkozó nézeteit és javaslatait — iránta való nagy hódolattal — részletesen ismertette Akadémiaánk előtt *Balogh Jenő*: Gr. Széchenyi István nézetei büntető perjogunk átalakításáról c. székfoglaló értekezésében, épen most negyven évvel ezelőtt (1901. december 9-én). Nem kívánom azért ezúttal behatóbban ismertetni Széchenyinek idevonatkozó eszméit és törekvéseit, csupán arra szeretnék rámutatni, hogy Széchenyi a büntetőjog s különösen a büntető eljárás gyökeres reformját nem jogászai szempontból tűzte napirendre, hanem mint az általa megindított nagy alkotmányi és politikai reform egy részletkérdését. A jogegyenlőség eszméjének, a jobbágyság felszabadításának nagy gondolata, — saját szavai szerint: „Honunk minden lakosainak a nemzet sorába iktatása” — vezette rá Széchenyit arra, hogyha ezt a hatalmas alkotmányreformot keresztül akarjuk vinni, ehhez első lépéső megszüntetni azt a bántó különbséget, ami a büntető igazságszolgáltatás terén a nemes ember és a jobbágy között fennállott s különösen megszüntetni a kínvalatás és a botozás rendszerét, ami voltaképen szintén csak a jobbagyokat sujtotta.

Miként Balogh is kiemeli, Széchenyi nem volt jogász.

² A büntetőjogi kodifikáció első (alkotmányellenes) kísérlete hazánkban a Kollonics Lipót 1687-i tervezete az 1658-i osztrák *Praxis Criminalis* törvényerőre emelése iránt. Alkotmányos javaslat már az 1715. évi 24. t. c.-kel kiküldött választmány által készített *Novum Tripartitum* c. munkálat, mely azonban nem került országgyűlés elé. (L. ennek és a Kollonics-féle tervezetnek szövegét: *Réti Illés Elemér*: A büntetőjog codificatiojának első kísérletei Magyarországon, 1916.) Legnagyobb jelentőségű a régiebb munkálatok közül az 1792-i javaslat, mely méltó elődje és úttörője volt az 1843-i javaslatoknak. Ezt követte az alkotmányfejlődési szempontból retrográd szellemű 1827-i javaslat.

nem igen ismerte a külföldi szakirodalomban már akkor erősen vitatott büntetőjogi reformeszméket. Külföldi utazásai alatt nem fordított különösebb figyelmet a börtönügyi vagy a büntető eljárási problémák iránt. Az ő lelkét elsősorban a közgazdasági és az általános kulturális kérdések töltötték be. De mint „a törvény előtti egyenlőség” nagy apostolát felháborította az idehaza látott rettenetes eltérés a nemes ember és a jobbágy büntetése között. Sokszor idézzük ezeket a sujtoló sorait a Stadium-ból: „Nálunk kilenc millió irtalmatlanul benevolisáltatik s egy kis lopásért a kétségbeesésig kinoztatik, holott a privilegizált rendbontónak még embervérrel fertőztetett kezét sem szorítja békóba a törvény s a jobbágyát kinzó, a fegyvertelen idegent megtámadó nem ritkán biztosan jár közöttünk, egy társaságban van velünk, sőt némelykor — egy asztalnál ül velünk.” Naplójában olvashatjuk ezt is: „Szégyenfolt marad Magyarországra nézve, hogy a megyékben nincs rendes igazságszolgáltatás. Egyik (főrangú) törvényszéki elnök a vádlottakat saját öklével üti s akik elébe kerülnek, félholtra veretve távoznak. Ilyen emberek beszélnek szabadságról és alkotmányról.”

Még csak egy mondatot idézek a Stadiumból: „A *Primae Nonus* malasztját mind kül-, mind bel-megtámadások ellen csak úgy fogjuk fenntarthatni, ha annak férfihoz illő méltóságát hazánk minden lakosaira ruházzuk, azaz ha jobbagyainknak oly röffel mérünk, milyennel kívánjuk, hogy megint a kormány nekünk ezentúl is mérjen. Most elég a *törvény előtti egyenlőség principiumát* felállítani s ennek útmutatása szerint tüstént oly *lenyítő és politikai törvénykönyv* készítéséhez fogni, melynek elsőb-bike mindenkit az önkény üldözésétől megment s ekkép minden becsületes embernek legbiztosabb paizsa, — a politikai törvénykönyv viszont a közönséges mindennapi bátorságot eszközli azáltal, hogy akárkinek is hatalmaskodását megsemmisíti, paralisálja s a legelszántabb rendbontó féktelenségét a közönségre nézve ártalmatlanokká teszi.” A Stadium különben több más helyen is hangsúlyozza, hogy sok bajunknak forrása s „egész polgári lé-

tünkre mennyi igazságtalanság és szívtelenség forrása az, hogy nincs criminalis codexünk."

Széchenyi tehát nem elméleti követelések megvalósításáért, nem doktrinérkedésből, hanem tisztán az ő zseniális éleslátásával és a magyar nemzet boldogulásának egyik fontos előkészítő lépéseként lett a büntetőjogi reformtörekvések és az egész büntetőjog kodifikációjának apostola. Mint a cselekvés, a tett embere, a Stadium-ban rögtön pontokba szedi a megvalósítandó követeléseket: Meg kell szüntetni az úriszéket, kivenni a földesurak kezéből a büntetőbíráskodást, — a Hétszemélyes Tábla bírúra nézve ki kell mondani a bírói függetlenséget, az elmozdíthatatlanságot és szabályozni az összeférhetlenséget, — az egyéni szabadság érdekében mindazokat a jogszabályokat, melyek a nemesek személyi és vagyoni bátorságát biztosítják, ki kell terjeszteni az ország minden lakosára, a bírói eljárásban meg kell honosítani a nyilvánosságot, az ítélszékek proceduráját a lehető legrövidebb időre kell szorítani, — végül egy egészen eredeti s az ő szociális érzékére oly fényesen rávilágító gondolatot vet fel: a nem-nemesek érdekeinek képviselője végett szervezni kell részükre önmaguk által választott *törvényes pártvédelmet*, sőt nem is egyet, de kettőt, „egy nemesit és egy adófizetői” pártvédelmet.

Íme, ebből a pár idézetből láthatjuk, milyen nagy-szerű előrelátással, igazi intuícióval foglalja össze Széchenyi már 1833-ban a büntetőjogi legfontosabb vezérelveket és követeléseket: a bírói függetlenség, a bírói elmozdíthatatlanság, a törvény előtti egyenlőség, a bírói eljárásban az önkénykedés kizárása, az eljárás nyilvánossága, a lehető gyors eljárás, a védelem szabadsága, a szegényvédelem postulatumait, melyek egy évszázad alatt a modern jogállamokban éltető elemei lettek a helyes büntető bíráskodásnak. Nagyon érthető azért, ha ezek a reformgondolatok megragadták a magyar országgyűlés haladó szellemű követeinek és főrendeinek lelkét s különösen azok, akik személyes tapasztalásból ismerték a megyei igazságszolgáltatás és az úriszékek kinövéseit, akik

közvetlenül látták a megyei tömlöcök rettenetességeit, egymás után sorakoztak Széchenyi zászlaja alá. Egy évtized alatt, a 30-as évek végére, a megyei gyűlések és az alsótáblai ülések a legélénkebb büntetőjogi vitatkozások színhelyei lettek.

Az ú. n. liberális ellenzék tagjai, akiknek sorából nőttek ki egy pár év alatt a legkiválóbb államférfiaink, Széchenyi bölcs útmutatása nyomán, de a saját alkotmányos és humánus érzésük alapján is rájöttek, hogy a büntetőjogi kodifikáció keresztülvitele a legalkalmasabb lépés lesz a mindnyájuk által óhajtott nagy átalakulás, a szabadelvű eszmék szerint felépítendő új Magyarország megteremtésére. Mindnyájan tisztában voltak azzal, hogy a nemesség a maga egészében nem lesz hajlandó egykönnyen lemondani sok százados privilégiumairól, ha tehát célt akarnak érni, lassacskán, részleges reformok által kell a modern állami intézményeket meghonosítani és a közteherviselés, a polgári és politikai egyenjogúsítás nagy eszméit keresztülvinni. Erre pedig mint látszólag közömbös, már az emberiség által parancsolt reformok lesznek: a pallosjog, a botbüntetés, a kinvallatás megszüntetése, a büntetések egyenlővé tétele a nemesre és nemtelenre. Közkeletű jelszó lett, hogy a magánjogi reformok, így az úrbér eltörlése, nem sokat érnek, ha a pallos és bot még mindig a földesúr kezében marad, mert ezekkel és az önkényes elzárással minden magánjogi engedményt kicsikarhat jobbágyaiból.

A szabadelvű ellenzék férfiai közül legnagyobb tekintéllyel emelkedik ki már a 30-as évek elején *Deák Ferenc* s ő lesz Széchenyi után, aki a 30-as évek végén már — rengeteg nagy tervének és kezdeményezéseinek idegölő munkája folytán — nem ér rá a büntetőjogi reformok részleteivel foglalkozni,³ a büntetőjogi kodifikáció

³ Széchenyi ezért nem is engedte magát beválasztatni az Országos Választmányba. Biztosra vette, hogy Deák — akiről Napló-jában azt írja, hogy: „Félre minden irigységgel, hazámfiain! Adjuk neki az elsőbbséget!” — jól megcsinálja nélküle is a büntetőtörvénykönyvet.

megvalósításának tényleges vezére és oszlopa. Deák már 1833. május 2-án, amikor elfoglalta helyét az alsótáblán, erélyesen felszólal a mindennapos botozás rendszere ellen. Még élesebben ostromozza ezt a kegyetlen szokást 1835-i felszólalásában. „Aki azt állítja, — úgymond — hogy nálunk a nép nincs azon a műveltségi fokon, hogy a botot el lehetne törölni, ebben az állításában circulus vitiosus van. Mert alkalmasint azért nem emelkedett fel még a nép lelkébe a magasabb emberiség szelidebb érzelme, mert úgy bántak vele, mint barommal.” Deák alapos hozzászólásai tisztázzák aztán a többi fontos elvi kérdéseket is, mind az anyagi jogi, mind az eljárási részben, mind a börtönrendszer kérdésében. Ő lesz a bírói függetlenség, az esküdtszék és a kormánytól független állam-bíróóság szószólója is. A 43-i javaslatok anyagi jogi része pedig egészen az ő szövegezése.

A másik vezető szellem a büntetőjogi kodifikáció előkészítő munkáiban Szalay László, későbbi nagy történetírónk. Szalaynak a Budapesti Szemle 1840-i első számában megjelent „Codificatio”, majd az 1841. évi novemberi számában: „A bünvádi eljárásról” írt két nagybecsű jogász tanulmánya volt az Országos Választmány tagjai számára a valódi káté a büntetőjogi kodifikáció keresztülvitele kérdéseinek tömkelegében. Szalay mutat rá bátran arra, hogy a Választmánynak túl kell tennie magát a Kancellária által túl óvatosan körvonalazott feladatkörén, vagyis az 1827-i országos választmány által készített retrograd szellemű munkálatot félretéve, egészen új elvek alapján készítsen teljesen új, modern szellemű javaslatokat és pedig külön az anyagi jogról, külön az eljárásról és külön a börtönügyről. Szalay különösen az eljárási kérdések nagy fontosságát emelte ki („a büntető igazság kiszolgáltatásában ez a legesleglényesebb!”), amit eléggé kézzelfoghatóan igazoltak az előző években lefolyt nagy politikai perek az országgyűlési ifjak, Wesselényi és Kossuth Lajos ügyeiben.⁴

⁴ Szalay ugyan nem lévén tagja az országgyűlésnek, nem volt

A harmadik nagy államférfi, aki a büntetőjogi kodifikáció előkészítésére a leghatalmasabb befolyást gyakorolta, Kossuth Lajos volt. Az Országos Választmánynak ugyan — épúgy mint Szalay László — ő sem volt tagja, de az 1841-ben megindított Pesti Hírlap-jában elragadó stílussal és tüzzel írt vezércikkei útján egyik döntő tényezője lett a büntetőjogi javaslatok sikerének. A „Szelid tortura” című cikke egy csapásra a tortúra ellenségévé tett mindenkit. A büntető eljárás többi fontos kérdéséről, az esküdtszékéről, a vádrendszerről, a nyilvánosságról, — valamint a börtönügyi problémákról írt alapos és meggyőző fejtegetéseit elragadtatással olvasta az ország haladni vágyó közönsége.

Kiemelkedik még a büntetőjogi kodifikáció nagy előharcosainak sorából br. Eötvös József, későbbi nagy állambölcsészünk. Ő különösen a börtönügyi kérdések megoldása tekintetében tett felbecsülhetetlen szolgálatot az Országos Választmány tagjainak. A 30-as években fiatal államférfiaink és politikusaink egész serege járt külföldön és adott ki érdekfeszítő útleírásokat a külföldön látott javító-börtönökről. Mindezek közt legtartalmasabb és legszellemdúsabb volt a br. Eötvös több tanulmánya a börtönrendszerekről.⁵

De ki kell még emelnem Szemere Bertalannak, az 1848-i első magyar minisztérium belügyminiszterének nevét is, aki különösen a halálbüntetés kérdésében volt vezetője az abolitionista mozgalomnak, de nagy szerepet vitt az eljárási bizottságban is és ő szerkesztette az eljárási második (esküdtszéki) javaslatot.

tagja a javaslatokat készítő országos választmánynak sem, azonban az eljárási albizottság, tekintettel az említett nagybecsű tudományos dolgozataira, felkérte, hogy vállalja el az egyik jegyzői tisztelet, amit ő szívesen meg is tett. Fayer szerint aztán hamarosan — Desewffy Aurél halála folytán, aki egyedüli jogász-tagja volt az albizottságnak — a segédjegyző dominálta az egész albizottságot. Fayer L.: Anyaggyűjtemény. I. 120.

⁵ Br. Eötvös József: Vélemény a fogházjavítás ügyében. 1838.; Themis. II. füzet. 1839.; Eötvös és Lukács Móric: Fogházjavítás. 1842.

tekezésében nagy alaposággal fejtette ki, hogy a jogszabály-előkészítés munkája, az előkészítés jogpolitikai irányú vizsgálata és maga a szerkesztő munka is valódi tudományos munkának tekinthető, mert tartalma és módszere alapján mindenik beleilleszthető a tudományos tevékenység, az igaz ismeretek szerzésének és rendszerezésének fogalmába.⁷

Amikor azért a 43-i javaslatok készítése századik évfordulója előestéjének alkalmából a kegyeletos hódolat korszorúját kívánom letenni e javaslatokat készítő nagy államférfiaink és jogtudósaink szobrára, kötelességem rámutatni arra, hogy az ő százéves munkálatuk még mindig nem avult el s ha javaslataik formailag nem emelkedtek is törvényerőre, de azok az eszmék és célok, amik őket vezették és lelkesítették, vezéreszméivé és sok részben tételes jogszabályaivá lettek mai büntetőjogunknak és ma is élesztő kovászai a magyar büntetőjogtudománynak. Viszont sok eszméjük, tervük még ma is, mint megvalósítandó követelés, mint reformeszme él a mai büntetőjogi és bűnügypolitikai irodalmunkban.

II. *Pulszky Ferenc*: Életem és korom c. ismeretes, nagyérdekű Memoire-jában, *Balogh Jenő* idézett székfoglaló értekezésében és *Fayer László* az 1843-i büntető javaslatok Anyaggyűjteményében írt nagybecsű bevezető tanulmányaiban részletesen feltárták a 43-i javaslatok előzményeit, készítésük módszerét, az ezek felett lefolyt irodalmi vitákat, a három törvényjavaslat⁸ tartalmát, a különvéleményeket s az Országos Választmányban és a két Táblán elhangzott beszédeket és vitákat. Száz év távlatából most már nem annyira a javaslatok részletei és

⁷ *Vladár Gábor*: Tudományos munka-e a jogszabály előkészítés? 1939. 45 l.

⁸ Az Országos Választmány tényleg három külön törvényjavaslatot készített, ezért beszélek mindig többes számban 43-i javaslatokról. Legnevezetesebb és ma is kodifikatórius mintául tekintett munkálat volt közülök az anyagi kódex javaslata, úgy hogyha egyes számban beszélünk 43. büntető törvényjavaslatról, ez alatt csak az anyagi jogi javaslatot értjük.

készítésük körülményei, mint inkább az érdekelhet bennünket, hogy az akkori világszemlélet és életfelfogás mellett valóban oly korszakos alkotás volt-e az említett három javaslat s a mai óriási változások után is oly nagyértékűeknek kell-e azokat tekintenünk, mint aminőnek büntetőjogi íróink egyértelemmel hirdetik.

Mint minden emberi alkotás, a büntetőjogi kodifikáció is mindig magán viselte és viseli az illető kor és társadalom uralkodó eszméit s az illető államalkotó nép vagy államfő erkölcsi felfogását és jellemvonásait. A régi római jog Justiniani codificatioja „Libri Terribiles”-nek nevezi a nagy vonalaiban összefoglalt büntetőjogi szabályokat. III. Ince pápának a XIII. század elején kiadott, a kánoni büntető eljárás egységesítése szempontjából korszakos jelentőségű Decretales-ei, II. *Frigyes* szicíliai királynak ugyanezen időben (1231) kelt „Constitutiones Regni Siculi” c. kódexe, mely a világi büntető eljárási szabályok első összefoglalásának tekinthető, — majd a XV. században *Sprenger* és *Institoris*, dominicanus inquisitoroknak „Malleus Maleficarum” (1487) c. a boszorkányok elleni eljárást részletesen szabályozó kézikönyve egytől-egyig az inkvizíció, a begyökerezett szokássá lett kegyetlen kivallatás, a tortúra rendszerét foglalják szabályokba.

Az újkorban az első rendszeresnek és irányadó jelentőségűnek tekinthető büntetőjogi kodifikatórius munkálat, a *Freiherr Johann Schwarzenberg* által készített, V. Károly német római császár neve alatt 1532-ben kiadott *Peinliche Halsgerichtsordnung*, az irodalomban ú. n. *Carolina*. Ez a három könyvre osztott részletes büntetőjogi kódex anyakódexe az összes európai újkori Btk-eknek. Kegyetlen büntetési rendszere, az eljárásban a tortúra megrogzítása, a nyomozó rendszer és a boszorkányüldözés uralmát három évszázadra megszilárdította Európában.

Ha azokban a súlyos időkben, amikor az erőszakoskodások, a hűbérurak, a földesurak zsarnokoskodása és kegyetlenkedései s az ennek nyomán támadt jobbáglázások napirenden voltak, a Carolina kegyetlen szigóra

az állami rend megszilárdítása és a „birodalmi béke” megteremtése szempontjából érthető és talán megbocsátható volt is, de szellemtörténeti szempontból, az emberiesség eszméjének fejlődéstörténete tekintetében csak a legmélyebb sajnálattal és szégyenkezéssel lehet olvasnunk a Carolina szakaszait a tortúráról és az ostoba boszorkányüldözéséről. Még a XVII. század derekán is, *Carpzow* Benedek, lipcsei egyetemi tanár, orákulumi tekintélyű tankönyvében nyíltan hirdeti a boszorkányság és az ördöggel kötött szövetség valóságát s megengedhetőnek tartja az ezzel gyanúsítottakkal szemben a legcsekélyebb gyanújelre a tortúra alkalmazását és annak újabb gyanújel nélkül is akárhányszor ismétlését. (L. *Balogh Jenő*: A büntető perjog tankönyve. 1906. 53 l.)

Az emberiesség eszméjének csak a XVIII. század felvilágosodott irodalma (Montesquieu, Beccaria, Voltaire, Filangieri) majd a francia nagy forradalom törnek utat. Az 1791. évi, majd a Napoleon által kiadott s lényegében ma is életben levő 1808-i Code d'instruction criminelle és az 1810-i Code Pénal szakítanak gyökeresen a mindnapos halálbüntetések és a szörnyű tortúra rendszerével s először ismerik el a vádlottak és gyanúsítottak emberi jogait és az elítéltek lehető erkölcsi javítását, mint a büntetés eszményi célját. A francia büntető kódexeknek javított és sokban tökéletesített kiadásai az összes mai európai Btk-ek és Bp-ok.

Ennek a nagy humanitarius áramlatnak hatása alatt állott a II. Lipót által összehívott 1790—91. évi magyar országgyűlés és az ezáltal a magyar közigazgatás és jogszolgáltatás és kifejezetten magyar Btk. kidolgozására is kiküldött Országos Választmány is. Ennek a bizottságnak *Szirmay Antal* és *Reviczky József* által készített nagyértékű javaslata (Codex de delictis eorumque poenis), mely már 1792-ben készen volt, (az Országos Választmány azonban csak 1795-ben tárgyalta le és 1807-ben mutatta be az országgyűlésnek) kézzelfogható bizonyítéka annak, hogy az 1790—91. évi országgyűlésünk bátran magáévá tette a felvilágosodás irodalma, a mi ú. n. pamfletirodal-

munk és a francia forradalom legnagyobb hatású eszméjét, a törvény előtti egyenlőség gondolatát és az ennek magvát képező emberiesség elvét. Ez a javaslat igazi előfutára és úttörője az 1843-inak s ha törvényerőre emelkedett volna, valóban korszakos jelentőségűvé válik a magyar jog fejlődési történetében, mert először kívánt részt ütni a nemesi privilégiumokon, mikor a büntetési rendszer és a büntető eljárás tekintetében nem tesz különbséget nemes és nem-nemes között, kifejezetten eltiltja a tortúrát s a fiatalok bűnelkövetőkre javítóházak felállítását tervezi.

Bölcsen mondta *Horváth Mihály*, nagy történetirónk: „Ha az 1792/3-iki munkálalók az országgyűlés elé jutnak, a nemzet a maga felszámíthatatlan előnyére, példáját adhatta volna a világnak, miként alakulhat újjá egy állam forradalmi rázkódások nélkül.” Magyarország története. VIII. köt. 135. — Szépen mutatta ki újabban *Mályusz Elemér*, t. tagtársunk, hogy: Soha oly egyetértéssel és önzetlenebbül nem dolgoztak a közért, mint 1792-ben. Mánás és köznemes legnagyobb egyetértéssel kezeltfogva dolgoztak az új Magyarország felépítésén. *Mályusz Elemér*: A reformkor nemzedéke. Századok. 1923. 16 s köv. l.)

Sajnos, ez az első modern szellemű büntető törvényjavaslatunk nem lehetett törvénné a csakhamar bekövetkezett viharos külpolitikai események, de elsősorban az I. Ferenc és Metternich reakcionárius kormányrendszere miatt. A jogegyenlőségi törekvés és a humanizmus első fellángolása valóban kiáltó szó maradt a nagy magyar ugaron. Egy félévszázadnak kellett még lefolynia, míg a nemzet megértette az új apostol, a „leghivebb magyar” honmentő törekvését és a nagy reformeszmék elfoglalhaták helyüket a 48-as törvénytárban.

De maga a nemesség is a XIX. század első negyedében annyira visszariadt a szabadelvű eszméktől, hogy az 1825-ben összehívott országgyűlés által az 1792-i büntetőjogi javaslat átnézésére kiküldött új Országos Választmány megtagadja a jogegyenlőség elvét és „az alkotmány védelmének” jelszava alatt ragaszkodik a rendi különbségekhez a büntetőjog terén is. Az 1830-ban megjelent új

büntető javaslat az 1792-éhez képest határozott visszalépés, úgy hogy a tíz év múlva, az 1839—40-i országgyűlés által újból kiküldött Választmány, mely már a Széchenyi és Deák idealisztikus szabadelvű vezetése alatt áll, egyszerűen félreteszi ezt a reakcionárius munkálatot (maga Széchenyi is lesújtó bírálatot mond róla) és visszatér az 1792-i javaslat vezéreszméihez, a jogegyenlőség és a humanus büntetési rendszer elvéhez.

Nagy alaposággal mutatta ki *Concha Győző*, hogy a harmincas évek reformmozgalmi semmi új eszmét nem hoztak felszínre, ami már a kilencvenes éveknek mintegy varázsütéssel életrekellett politikai irodalmában fel nem tűnt volna.⁹ *Szalay László* pedig maga őszintén bevallja, hogy: „mi, akik serdülő korunkban nem a Kossuth lapjait olvastuk, — nem ezekből, hanem legalább részben az 1790—92-iki pamphlet-irodalomból merítettük politikai ismereteinket.”¹⁰

Az 1843-i javaslatok legelső és kétségtelenül legfontosabb vezéreszméje és korszakos jelentőségű reformja a *törvény előtti egyenlőség*, a Széchenyi által lenyűgöző bölcseséggel kiadott vezéreszme megvalósítása a büntetőjog egész területén. Most már felesleges volt szó szerint bevinni a törvénybe, hogy a büntetések minden rendű és rangú emberre nézve egyenlők. Ez oly természetes igazság, melyet nem kell kinyilvánítani. Az eljárás is mindenkire nézve egyenlő. Nincs többé úriszék, megszűnt a földesúr, az uradalom pallosjoga, — nincs tortúra és botozás. Az 1843-i javaslatok egy csapásra megvalósítják az 1848-i nagy alkotmányreformot: „az összes magyar népnek jogban és érdekekben egyesítését”, s a büntetőjog terén többé nem ismernek nemest és nem-nemest. A büntetések végrehajtásában sincs semmi különbség ember és ember között.

S ha a 43-i javaslatok nem emelkedtek is törvényerőre, a bennök foglalt első és legnagyobb reformkövetelés mégis

⁹ *Concha Győző*: A kilencvenes évek reformeszméi és előzményei. 1885. 69 l.

¹⁰ *Szalay László*: Publicistai dolgozatok. 1847. II. köt. 16 l.

megvalósult alig pár év múlva, az 1848-i törvények által. De kifejezetten is élő joggá tette ezt a vezérelvet az 1861-i Országbírói Értekezlet, mely a büntetőjogra vonatkozólag kimondja, hogy: „A nemesek és nem nemesek által elkövetett büntettek büntetési módjának, nemének és mértékének meghatározása tekintetében a nemes és nem nemes között többé különbség nem lehet és e szerint a *nemnemes a nemeshez emeltetvén*, a kir. Curia által az 1848. évtől fogva követett gyakorlatnál fogva is a testi büntetés alkalmazásának büntettek miatt egyáltalán nincs helye.”

A másik nagy vezéreszme, ami a 43-i büntetőjogi javaslatok szerkesztőit lelkesítette s ami egész munkálatukat átlengi, az *emberiesség*, a *humanizmus* eszméje. A büntetőjog fegyvertára a XVIII. század végéig világszerte a kivégzés különböző, borzalmasnál-borzalmasabb alakjából és a botozásból, a deresből állott. Minő emberietlen kegyetlenkedések folytak le századokon keresztül a legműveltebb európai államokban is az igazság szent nevében, ezt nem szükséges e helyütt már ismertetnem. Werbőczy Hármaskönyve, épúgy a pár évvel későbbi német Carolina hat alakját írja le a halálbüntetéseknek s a legszörnyűbb kivégzési módok (karóbahúzás, kerékbetörés, elevenen elégetés) még a XVIII. század derekán, sőt vége felé sem tartoztak a ritkaságok közé. A testcsontításokat ugyan Werbőczy már nem ismeri, de a botozást a teljes és örökös szolgálásra vetett jobbágyokkal szemben hallgatólag fenntartja s ezt aztán annál sűrűbben alkalmazták még a XIX. század első felében is. Az 1832/6-i országgyűlés egyetlen reformja e részben annyi, hogy negyedevenként csak 25 botot lehet az elítélten végrehajtani.

A 43-i javaslatoknak az emberiesség szempontjából kétségtelenül korszakot jelentő reformjai, hogy a büntetési rendszerből kihagyja a halálbüntetést, a testi és a becstelenítő (kaloda, szégyenfa) büntetéseket és eltörli a kínzó vattatást. Bizonyítéka ez annak, hogy a 43—44-i magyar országgyűlés tagjai céltudatosan szakítani akartak a régi, kegyetlen büntetési rendszerrel. De nem elméleti törekvésből vagy szentimentalizmusból, hanem egyenesen

gyakorlati okokból, t. i. az alkotmány sáncái közé felvenni kívánt jobbgály osztály erkölcsi felemelése érdekében. Kossuth épen Széchenyinek azzal a vádjával szemben, hogy a botot csak „puhaszívü ábrándozók” kívánják eltörölni, meggyőző erővel mutat rá arra, hogy: „a büntető törvények szelidülésével mindenütt karöltve jár az erkölcsök szelidülése, — a durva törvények csak fokozzák az emberek durvaságát... a jól rendezett büntetőjog a nevelő institutiók között nem a legutolsó helyen áll.”

Míg azonban a botozás, a becstelenítő büntetések, valamint a kivallatás eltörlésére nézve az Országos Választmány és a két Tábla többsége egyetértettek, a *halálbüntetés eltörlése* kérdésében a KK. és a főrendi Tábla kibékíthetetlen ellentétbe kerültek. Az Országos Választmány anyagi-jogi bizottságában és a KK. tábláján nagy többség állt Deák Ferenc javaslata, a halálbüntetés kihagyása mellett. Döntő hatással volt erre Deák felszólalásai és tekintélye mellett különösen Bezerédj Istvánnak többszöri lelkes felszólalása, de főként Szemere Bertalanak az 1843. aug. 19-i kerületi ülésen mondott, nagy tanulmánnyal, gazdag adathalmazzal készített beszéde. Szemere volt az, akinek „A büntetésekről, különösen a halálbüntetésről” írt klasszikus szépségű monográfiája a M. Tud. Akadémia 1839-ben hirdetett pályázatán 12 versenytársa közül a jutalmat elnyerte. Ez a ma is nagyértékű tanulmány, mely épen 1841-ben jelent meg nyomtatásban, az akkori büntetőjogi tudomány és az összehasonlító jog alapos ismeretével, a külföldi és hazai gyakorlat részletes bemutatásával igazolja az abolitionista törekvés igazságát. A KK. tábláján alig egy-két szónok mert e népszerű, emberies mozgalom ellen szót emelni. Legbátrabban szállt síkra a halálbüntetés fenntartása mellett Zsedényi Ede, aki különösen azzal érvelt, hogy jelenleg is 36 megyében van kihirdetve a statárium, ami azt mutatja, hogy a halálbüntetés eltörlése a közbiztonság okából sem javasolható. Elég lenne megszorítani a halálos büntetés eseteit és annak kimondásához a bírák egyhangú szavazatát kívánni. A KK. táblája 30 szavazattal 13 ellen

(7 megye nem szavazott, egy távol volt) a halálbüntetés eltörlése mellett döntött. A főrendi Tábla nagy többsége azonban — bár itt is többen (így br. Vay Miklós, gr. Teleki József, br. Wenkheim Béla) szólaltak fel az eltörlés mellett — nem járult hozzá az eltörléshez, kockázatosnak vélve ezt a lépést.

Maga Széchenyi is, aki eleinte ingadozott e kérdésben, később határozottan a halálbüntetés mellett foglalt állást s az anyagi-jogi javaslat sorsa ezzel meg lett pecsételve; nem is került fel a kancelláriára.

Kétségtelen, hogy a halálbüntetés kihagyása a büntetési eszközök sorából óriási horderejű újítás lett volna, mellyel a magyar jog megelőzte volna a legtöbb európai államot, ebben az akkor és azóta mindmáig oly élénken vitatott kérdésben. Beccaria indítványja, a halálbüntetés eltörlése iránt, mely 1764-ben még utópiának tűnt fel, pár évtized alatt Európaszerte meghódította a felvilágosodott elmék javarészét. II. József, a mi kalapos királyunk is ennek és Sonnenfels tanításainak hatása alatt hagyta ki 1787-i Btk-éből a halálbüntetést. De aztán a Beccaria merész javaslatát s II. Lipót és II. József kezdeményezését rövidesen eltemette a francia nagy forradalom és a napoleoni háborúk kora. Csak a XIX. század harmincas éveiben éled fel újból az abolitionista mozgalom és most már uralkodó eszmévé erősödik a büntetőjogi irodalomban. Ennek a második nagy humanitárius fellángolásnak eredménye volt a mi 43-i javaslatunk bátor kezdeményezése, ami ha sikertelen maradt is hazánkban, a XIX. század második felében számos európai állam követésre méltónak találta. Így eltörölték a halálbüntetést Hollandia (1870), Olaszország (1889), Norvégia (1902), több svájci kanton, a mi századunkban pedig Svédország (1921) és Dánia (1930).

Mai szemmel olvasva a 43-i országos Választmányban elmondott szép beszédeket, talán naivaknak és szentimentálisaknak tűnhetnek fel a Bezerédj és Szemere vagy a br. Vay Miklós által felhozott érvek, melyek az egyoldalúan kiszínezett javítási elmélet s az agyondi-

csért javító-fogházak erkölcsnemesítő erejében való feltétlen bizalmat tükrözik vissza.¹¹ De mégis őszinte tisztelettel kell meghajolnunk az előtt az ideális emberszeretet és valódi keresztyén felfogás előtt, mely ezekből a lelkes beszédekből felénk sugárzik.

Az 1878-i Btk-ünk tudvalevőleg fenntartotta a halálbüntetést, de a miniszteri indokolás kifejezi, hogy a javaslatot beterjesztő kormány „a fokozatos abolitio álláspontján” van, vagyis átmenetileg még a két legsúlyosabb büntetetre meghagyta a halálbüntetést, de „reméli, hogy hosszabb késedelem nélkül el fog következni az a nap, melyen a társadalom minden veszélye nélkül eltűnhetik ez a kivételes és borzalmas középkori büntetés törvénykönyveinkből.” Sajnos, még ma sem tartunk itt. A legutolsó két világháború megkeményítette az emberek lelkét és előreláthatólag hosszú időre bevágta az abolitio útját. Ma valóban időszerűtlen dolog lenne a halálbüntetés eltörlése felől értekezni. Ma még mindig abban a rendkívüli korszakban élünk, melyben az abolitio nagy apostolai, Beccaria, Olivecrona, Liepmann M. is természetesen és elkerülhetetlennek vélik a halálbüntetés fenntartását. Háborúk idején, zendülések, felforgató mozgalmak napjaiban, amikor olyan olcsó az emberi élet s amikor a legvitézebb férfiak ezrei vállalják önként a hősi halált, ilyen kivételes korszakokban nem időszerű a gyilkosok életének kiméltése felett vitatkozni. De ha valamikor mégis bekövetkeznék az a békés korszak, amikor a háború hosszabb időre kizártnak fog látszani a nemzetek közt s ha akkor újból feléled és esetleg diadalmaskodik a Beccariák és Deák Ferencék idealisztikus felfogása, akkor a magyar nemzet büszkén hivatkozhatik majd a mi 43-i ja-

¹¹ *Bezerédy* fő érve a halálbüntetés ellen az volt, hogy büntetni csak a javítás végett szabad, de „hogyan lehetne a javítás elvét a halálos büntetési tannal összeegyeztetni? Krisztus nem akarta a bűnös halálát, hanem hogy megjavuljon és éljen.” Jól megfelelt azonban erre *Szerencsi* personális: „Ha csak a szívünkre hallgatunk, alig lesz köztünk egy is a halálos büntetés mellett, de az ész és tapasztalás javallatát is figyelembe kell venni.”

vaslatra, mely a XIX. században elsőnek kezdeményezte a halálbüntetés kihagyását a Btk-ból.

III. A 43-i javaslatok anyagi-jogi része, a közönségesen ú. n. 43-i javaslat, a halálbüntetés, a testi és a becsületbüntetések eltörlésén kívül még számos olyan nagyfontosságú reformeszmét tartalmaz, oly sok egészséges, igazságos és e mellett gyakorlatias rendelkezést tár elénk, melyekkel kétségtelenül felette áll mai Btk-ünknek. Számos rendelkezése ugyan a lefolyt száz év alatt külön törvények útján élő joggá lett, de sok rendelkezése, melyek nem jutottak be a törvénytárba, mint reformkövetelmény ma is napirenden levő vita tárgya a büntetőjogi irodalomnak és a kodifikacionális munkálatoknak. Az utóbbiak sorából különösen kiemelendők tartom a szabadságvesztés-büntetés nemeire, azok határaitra és a büntetékiszabás rendszerére vonatkozó rendelkezéseket.

Legelső elvitathatatlan fölénye a 43-i javaslat szabadságvesztési rendszerének az, hogy egyszerűbb, világosabb, és gyakorlatiasabb, vagyis jobban számolt az étellel és a megvalósíthatással, mint az 1878-i Btk. A 43-i javaslat — az 1792-i javaslatához csatlakozva — csak kétféle szabadságvesztés-büntetést állapított meg: rabságot és fogságot, míg a Btk. — a francia, német és belga Btk-eket utánozva — ötféle szabadságvesztés büntetést ismer: fegyházat, börtönt, államfogházat, fogházat és elzárást. Sőt ha az újabban meghonosított két biztonsági intézkedést: a dologházat és a szigorított dologházat is számbavesszük, mai büntetőjogunkban hétféle szabadságvesztés-büntetést, illetve biztonsági intézkedést szabhat ki a bíró. De csak a papiroson. Mert a valóságban úgy áll a helyzet, hogy tényleg csak kétféle intézetünk van ma is a hétféle szabadságvesztés végrehajtására: fegyház és fogház. A börtönre elítéltek túlnyomó része — miután az egész országban csak két, ú. n. börtönünk van — fegyházban vagy fogházban tölti ki büntetését. Az államfogházra és elzárásra vagy dologházra ítélték is fogházba kerülnek, a szigorított dologházba utaltak pedig a soproni fegyház külön szárnyában végzik kényszermunkájukat. A leg-

újabb, 1938. évi XVI. t. c. már szinte eltünteti az államfogház nevű külön büntetést, mikor a politikai bűncselekmények tekintetében azt rendeli, hogy a Btk. értelmében öt évnél magasabb államfogházzal sújtott büntett büntetése fegyházban, az öt évnél kisebb tartamú államfogházbüntetés pedig börtönben szabandó ki.

Vagyis a Btk. hétféle szabadságvesztése csak papíron hétféle, a valóságban a 43-i javaslat kétféle szabadságvesztés-büntetésére érvényesül. A 43-i javaslat készítői tehát nagyobb gyakorlati érzéssel dolgoztak, mert a szabadságvesztés-büntetés tényleg csak kétféleképpen fogatosítható: szigorúbb vagy enyhébb alakban. A szigorú és az enyhesség fokozatait a végrehajtás során kell keresztülvinni, megfelelő osztályozással és egyénítéssel, de e célból nincs szükség hat-hét nevű szabadságvesztési nemet beskatulyázni a törvénybe.

Másik főlénye a 43-i javaslatnak, hogy magasabb tartamban engedi meg a súlyosabb szabadságvesztés kiszabását, mint a mai Btk., tehát módot nyújt a bírónak, hogy a valóban súlyos büntettek miatt megfelelően szigorú büntetést szabhasson. A Btk. ugyanis legfeljebb 15 évi tartamban engedi meg a fegyház kiszabását, még bűnhalmazat vagy visszaesés esetében is, míg a 43-i jav. 24 évi maximumot állapít meg a határozott idejű rabságra nézve. Sajnos, a gyakorlati élet elég sok példát nyújt arra, hogy a mai 15 évi maximum a bíróság igazságos mérlegelése szerint nem elég hosszú az elítélt cselekményének és közveszélyességének elbírálására.¹²

További szigorúbb, de igen helyes rendelkezése a 43-i javaslatnak, hogy az életfogytiglani rabságot komolyan veszi, vagyis nem ismeri azt a túlzott enyhiséget, ami a Btk.-ban van, hogy ma az életfogytiglani fegyházra elítélt sokszor csak tíz évet tölt a fegyházban. Ha jól viselkedik — s van esze, hogy úgy viselkedjék, — tíz év kitöltése

¹² A mai legjelesebb európai Btk. az olasz Codice Penale — mind az 1889-i, mind az 1930-i — 30 évig engedi felemelni a fegyház tartamát visszaesés és bűnhalmazat eseteiben.

után közvetítő intézetbe helyezhető s innen öt évi jöviselet után feltételes szabadságra bocsátható s négy év után a feltételes szabadság véglegessé válik. Több szomorú eset igazolja bírói gyakorlatunkból, hogy a 43-i javaslat szigorúbb felfogása jobban megfelelt a társadalom oltalmának. Legyünk azzal tisztában, hogy akit a bíróság életfogytiglani fegyházra méltónak ítelt, azzal szemben kevés remény van a megjavulásra és a társadalmi reszocializálásra. Az ilyen valódi nagy büntetéseket tényleg egész életükre el kell szigetelni a társadalomtól s nem szabad lehetőséget adni arra, hogy a feltételesen szabadságra bocsátott fegyenc újból gyilkosságot követhessen el. Ezeket csak valóban kivételes esetben, ha teljes bizonyosságot szereztünk erkölcsi átalakulásukról, lehet feltételesen visszabocsátani a társadalomba. Érdekes, hogy egy legújabb törvényünk, az 1940. évi XVIII. t. c., részben visszatér a 43-i javaslat szigorú felfogására és oda módosítja a Btk. 49. §-át, hogy a halálbüntetésre elítéltet, ha a halálbüntetést kegyelem útján szabadságvesztés-büntetésre változtatták át, nem lehet feltételes szabadságra bocsátani. Ime, száz év után tudtuk belátni, hogy a 43-i javaslat milyen helyes állásponton volt a nagy büntetésekkal szemben.

De a másik irányban, az enyhítés kérdésében is fellelte áll a 43-i javaslat a mai Btk.-ünknek.

A büntetés-kiszabás kérdésében, ami a Btk.-nek egyik legfontosabb és legnehezebb problémája, két rendszer áll és áll éles ellentétben az európai Btk.-ekben. Egyik a törvény által meghatározott büntetési tételek rendszere, mely szerint a törvény minden bűncselekmény elkövetőjére előírja a bíró által kiszabható legmagasabb és legkisebb büntetési mennyiséget. Másik a bírói szabad enyhítés rendszere, mely szerint a törvény megállapítja ugyan az egyes bűncselekmények miatt kiszabható büntetés maximumát, de az enyhítésben nem korlátozza a bírót, hanem megengedi, hogy mindig leszállhasson a büntetési rendszer legalsó határáig.

A 43-i javaslat készítői e két rendszer közül egy ér-

telemmel a bírói szabad enyhítés elve mellett foglaltak állást. Nagyon helyesen, mert ez a rendszer felel meg az életnek, nem köti gúzsba a bíró lelkiismeretét az igazság érvényesítésében. Pulszky Ferenc megörökítette a 43-i javaslat készítőinek idevonatkozó, valóban bölcs és gyakorlatias felfogását. Mittermaiernek írja: „A bírói belátásnak korláthoz nem kötése mellett szólaltak fel Magyarország legnagyobb jogi tekintélyeinek java része, maga az országbíró is, kik egyenesen kijelentették, hogy alig van minimum, melyet a gyakorlat egyes esetekben tulságosan súlyosnak ne találna.” Pulszky hozzáteszi a maga véleményét is, mely abban áll, hogy: „ez a felfogás felel meg az emberiség folytonos haladásának, mert a minimumhoz nem kötött bíró az erkölcsöknek a civilizatio enyhülésével nem kénytelen a társadalom humanus eszméit tulságosan kemény ítéletekkel sérteni.”

Végtelenül sajnálatos, hogy az 1878-i Btk-ünk nem fogadta el a 43-i javaslatnak ezt a bölcs rendszerét. Ha egyszer elismerjük a bírói függetlenség elvét és bizunk szakképzett bírúink magas színvonalú ítélkezésének igazságosságában, akkor nem szabad velök szemben bizalmatlankodni, hogy visszaélnek enyhítési jogukkal. A Btk. ugyan elvileg, vagy inkább látszólag, szintén ezen a felfogáson van, mert megadja a bírónak a *rendkívüli* enyhítés jogát is (Btk. 92. §.), de ennek a szabályozásánál féluton megállott. Megengedi, hogy a bíró nagyszámú vagy igen nyomatékos enyhítő körülmény esetében egy fokkal le szállhasson a büntetési nemek skáláján. De csak egy fokkal! Ami azt jelenti, hogyha valamely cselekmény a Btk-ben fegyházzal van sújtva, akkor a bíró rendkívüli enyhítő körülmények mellett sem mehet lejjebb hat havi börtönnél, mégha igazságos megítélése szerint legfeljebb egy-két havi vagy heti fogház lenne is a megfelelő büntetés. Hogy ez a szükmarkúság mennyi rengeteg vitatkozást, ingadozást és ami legfontosabb, mennyi igazságtalanul szigorú ítéletet eredményezett a bírói gyakorlatban, ezt az esetek százaival lehetne illusztrálnom. Ez teremtette meg a bírói körök ismeretes szállóigéjét, hogy olykor „vérző

szívvel” szabják ki a hat havi börtönt vagy pedig erőszakos törvénytárgyazattal más minősítést mondanak ki, mint amit a törvény világos értelme parancsolna.

Ha csak ezen az egy ponton visszatérnénk a 43-i javaslat szerkesztőinek bölcs és valóban emberiesen igazságos felfogásához, már ezzel is egy hatalmas lépést tenénk büntető igazságszolgáltatásunk tökéletesítése felé.

A 43-i javaslatok anyagi-jogi részéből még egész sorát állíthatnám össze azoknak a rendelkezéseknek, melyekben a javaslat felette áll a mai Btk-ünknek. Igaz, hogy a 43-i javaslat számos dogmatikai kérdésben már túlhaladottnak tekinthető, a lefolyt száz év alatt bámulatosan kifejlett büntetőjogi tudomány és a gyakorlati élet újabb és újabb követelményeit értékelő újabb törvényhozási munkálatok sok kérdésben túlszárnyalják a 43-i javaslat általános részének egyes pontjait (így a részességi szakaszait). De viszont az is igaz, hogy igen sok kérdésben még mindig a 43-i javaslat álláspontja tekinthető helyesebbnek és a jövő törvényhozásában is előrelátható megoldásnak. Ezekből példaképpen csupán néhányat említek.

Igy: a 43-i javaslat által elfogadott *kettős felosztás*, vagyis a francia Code hármass felosztása (büntett, vétség és kihágás megkülönböztetése) helyett a bűncselekményeknek csupán büntettekre és kihágásokra osztályozása mind elvileg, mind gyakorlatilag helyesebb és nem csupán a Btk. technikai szerkezetének egyszerűsítése, de a bírói gyakorlat ingadozásainak és következtelenségeinek megszüntetése végett is felette kívánatos lenne;

szintén elvileg és gyakorlatilag helyesebb a 43-i javaslatnak a *visszaesésre*, illetőleg a visszaeső büntetteknek *szigorúbb büntetésére* vonatkozó álláspontja. A 78-i Btk. csak egyes vagyoni elleni bűncselekményeknél tekinti minősítő körülménynek a visszaesést, és annak feltételeit is felette eltérően és elvtelenül állapítja meg, míg a 43-i javaslat az általános részben külön fejezetet szentelt ennek a rendkívül fontos kérdésnek. Igaz, hogy azóta a visszaesők legsúlyosabb csoportjáról, a megrög-

zött büntetésekről külön törvényt alkottunk, de az új Btk-ben a visszaesésről mint általános súlyosító, illetőleg büntetést felemelő körülményről mindenesetre így is külön fejezet készitendő;

kívánatos lenne a *birói dorgálást* mint legenyhébb, de sokszor a felnőtt büntetésekre is üdvös hatású büntetési nemet a 43-i javaslat példájára beilleszteni a büntetési rendszerbe;

a *fősegéd* fogalma, vagyis az olyan részesnek, akinek közreműködése nélkül a bűncselekmény nem lett volna elkövethető, a társtettesekkel egyenlő büntetése, szintén átveendő lenne a 43-i javaslatból.

A különös rész sok érdekes és követésreméltó rendelkezései közül csupán példaképpen emlitem fel, hogy kívánatos lenne:

a *gyilkosság fogalmát és a szándékos emberölés minősített eseteit* a 43-i javaslat 110. §-ának mintájára átdolgozni,

az orvosok által *gyógyítási célból* véghezvitt *testi sérülések* büntethetősége iránt a 43-i jav. 124 §-át átvenni,

a *verekedésről*, erről az oly gyakori cselekményről a 43-i javaslat által alkotott külön fejezet is nagyon figyelemreméltó lesz a rengeteg ingadozást előidéző mai Btk. 308. §-a átdolgozásánál,

az önbírászkodás kriminalizálása tekintetében szintén követhetnők a 43-i javaslatnak az „erőszakos kényszerítés” című fejezetét.

Kétségtelen, hogy a 43-ban készített három törvényjavaslat közül az anyagi-jogi rész a legsikerültebb. Ez tartalmaz legtöbb, ma is követésreméltó rendelkezést. Nagyon érthető ez, már azért is, mert ennek a szövegét elejétől végig maga Deák Ferenc diktálta a bizottság jegyzőjének, Pulszky Ferencnek tollába. Maga Deák is szinte restellkedve, de világosan kijelentette az 1861-i ország-birói értekezleten, hogy a 43-i javaslat (anyagi-jogi része) „némileg a magam munkája.” (L. Fayer L.: A 43. jav. anyaggyűjt. I. köt. 190.) De ettől eltekintve is, az

anyagi-jogi javaslat oly kitünő munkálat, mely a maga idejében minden kétségen felöl a legjelesebb Btk. lett volna Európában. Ezt a javaslat német méltatója, Mittermaier, a badeni alsótábla elnöke, heidelbergi egyetemi tanár állapította meg az akkori legelőkelőbb európai büntetőjogi folyóiratában.

Az általam csak főbb vonásokban kiemelt részletek is eléggé mutatják, hogy a 43-i javaslat ma, száz év után is, mennyi sok követésreméltó, megvalósítandó pontot foglal magában s mily kimondhatatlan veszteségünk, hogy nem vált törvénné.

A 43-i javaslatok másik két részének, az *eljárési* és a *börtönügyi* javaslatoknak bemutatását rövidebbre foghatom; nem azért mintha ezekben kevesebb értéket találhatnánk, de azért, mert az ezekben felvetett reformkövetelések — ha talán más alakban — egy-két kivétellel — élő joggá lettek a lefolyt száz év alatt. De épen ezen okból annál érdekesebb reánk jogtörténeti szempontból, hogy miként fogták fel az említett nagy államférfiaink a büntető eljárás és a börtönügy alapvető kérdéseit.

IV. Az *eljárési javaslatból* csupán három részletet emelek ki, melyek az Országos Választmányban nagyszabású vitákat idéztek fel. Ezek: az esküdtszék, a vádrendszert és a politikai bűnperek külön bírósága. Az úriszék, a földesúri büntető hatalom eltörlése, épúgy a tortúra eltöltése, melyek alkotmányjogi szempontból legnagyobb jelentőségű reformkérdések voltak, semmiféle ellenzésre nem találtak. A talaj ezekre annyira elő volt készítve a Széchenyi, Deák és Kossuth évtizedes munkája által, annyira érezte a választmány minden tagja e két szégyenfolt megszüntetésének égető szükségét, hogy ez a két hatalmas reform egyértelműleg elintéződött már az elvi kérdések feletti döntésre kiküldött albizottságnál.

Annál hosszabb és élesebb vita indult meg mindjárt itt, majd a kerületi és az országos üléseken, valamint a főrendi Táblán az *esküdtszék behozatala* felett. Ez a kérdés lett az eljárési javaslat valódi Eris-almája, annyira, hogy az ebben való áthidalhatatlan ellentét a jury hivei

és ellenségei között az eljárási javaslat zátonyra jutásának okozója lett.

Hogy az országgyűlés liberális gondolkozású része egyértelműleg az esküdtszék behozatala mellett foglalt állást, ezt az akkori igazságszolgáltatási és politikai viszonyaink eléggé megmagyarázzák. Büntető eljárásunk még a 30—40-es években is a legkaotikusabb állapotban volt. Nem említve az úriszéken uralkodó összevisszaságokat, a megyei törvényszékek elé kerülő súlyos ügyekben is a legfelháborítóbb állapotok napirenden voltak. A Corpus Jurisba becsempészett III. Ferdinánd-korabeli Praxis kriminális titkos nyomozó eljárása, a nem-nemes gyanúsítottak rögtöni letartóztatása, a legszörnyűbb földalatti odúkba zárása és olykor hosszú hónapokon át ott felejtése, e mellett a rettenetes tortúra teljesen önkényes gyakorlása a legtöbb törvényhatóságnál begyökerezett szokás volt. Politikai perekben pedig nemesekkel szemben is ugyanez a rendszer s különösen az udvari kancellária illetéktelen nyomása eredményezte az igazságtalan és alaptalan elítéléseket.

Ezek az összevisszaságok s különösen a két felső bíróság függetlenségének hiánya, a kormány és az udvar politikai túlkapásai tették a szabadelvű ellenzékét az angol esküdtszék és vádrendszer híveivé. A független esküdtszék és a vádrendszer lett az eszmény, melynek megvalósításával az alkotmányos közélet Magyarországon is biztosítható lesz.

Az országos választmányban, a kerületi és országos üléseken lelkes beszédeket mondtak a jury mellett Deák, Bezerédj, Klauzál, Pulszky, Somssich Pál és Szemere B., a főrendi táblán br. Eötvös J. Ellene nyilatkoztak Zsedényi E., Majláth György baranyai követ, Szluha Imre, Kruplanitz Simon, a főrendi táblán különösen gr. Dessewffy Aurél, gr. Széchen Antal, gr. Teleki József, br. Vay Miklós, br. Jósika S., Lonovits csanádi püspök, Bezerédy kanonok, gr. Cziráky János, gr. Péchy Emánuel és sűrűn hozzászóltak a kérdéshez Szerencsi István, az alsó tábla elnöke, valamint Majláth György országbíró.

Az esküdtszék ellenzői közül legnagyobb szabású volt gr. Dessewffy Aurél felszólalása, aki éles elmével világította meg a jury hátrányait s rámutatott arra, hogy hazai viszonyaink közt — a jobbágyság alacsony szellemi nivójára gondolva — nagy nehézségei lennének meghonosításának. Igen helyesen emeli ki Dessewffy, hogy kétségtelenül vannak oly egyszerű tények, melyeknek létezését kevésbé tehetséges ember is felismerheti az előterjesztett bizonyítékokból, — de másfelől a tények nagy száma felett egymásnak ellentmondó jelenségek folytán csak az éles és gyakorlott szemű ember képes biztosan itélni. Alaposan emeli ki D. azt is, hogy az angol jury nemzeti intézmény, oly termék, mely történeti és alkotmányos talajon fejlődött ki és époly kevésbé ültethető át máshova, mint például a magyar municipális alkotmány. Minden rend számára külön esküdtszékét állítani fel, nem felelne meg az igazságszolgáltatás céljainak és az új (demokratikus) irányzatokkal sem volna összeegyeztethető. Az pedig, hogy csak egy osztály tagjainak legyen joga esküdtbíráskodás alá tartozni, szintén elfogadhatatlan. Így nem marad más hátra, mint az osztályokat összevegyíteni, amikor aztán a műveletlen ember a magasabb műveltségű mellett valóságos pictus masculussá súlylyedne.

Nagyon érthető, hogy ezek a bölcs figyelmeztetések a konzervatív gondolkozású választmányi tagokat meggyőzték s az országos választmány többsége azt az elvet fogadta el, hogy a bíráskodást rendes és állandó, mai szavakkal szakbírószágokra kell ruházni. Az orsz. Választmánynak e határozata ellen Deák Ferenc és 16 társa — és pedig javarészből az Orsz. Választmány kiválóságai: br. Eötvös József, Bezerédj István, Pulszky Ferenc, Wenckheim Béla, Pázmándy Dénes, Klauzál Gábor, Hertelendy Miksa, Olgyay Titus, Palóczy László, Fábry István — terjedelmes különvéleményt nyújtottak be a KK. táblájához. Ez a különvélemény gyönyörű tanulmány az esküdtszék alkotmányjogi jelentőségéről és előnyeiről. Egyben bizonyíték arra, hogy a különvélemény nagynevű szer-

kesztői, valamint az országgyűlés liberális tagjai az esküdtszéket elsősorban mint politikai intézményt, mint az abszolutizmus visszaélései elleni alkotmánybiztosítékot fogták fel s céltudatosan a kir. Tábla és a Hétszemélyes Tábla akkori gyakorlata elleni fegyverként igyekeztek beiktatni a magyar alkotmányba. Leplezetlenül kifejezik ezt a különvélemény következő sorai: „Végre tapasztalás bizonyítja, hogy az esküdtszékek sokkal inkább fel tudják tartani függetlenségüket a kormány hatalma ellenében is, mint az állandó bíróságok, mert ezzel a hatalommal semmi hivatalos viszonyban nem állanak s éppen ezért több biztosságot nyújtanak a nemzetnek aziránt, hogy a büntető igazság kiszolgáltatása a hatalom önkényének politikai célokra felhasználható eszközévé nem fajulhat. Az alkotmányos szabadságnak is erősebb támasza tehát az esküdtszéki rendszer, mint az állandó és rendes bíróságok.”

A külön vélemény aláírói azonban tisztában voltak azzal, hogy egy igazságszolgáltatási intézmény meghonosítását nem elég csupán politikai érvekkel megokolni, ezért részletesen kifejtik azokat a legfontosabb okokat is, melyek az esküdtszéket „jogtudományi tekintetben” is ajánlják. Legfontosabb ezek között az, hogy a bizonyítás kérdésében, amelyen a büntetőper sorsa eldől, helyesebb és sikeresebb az esküdtszéki rendszer, mert az esküdtek valóban szabad meggyőződésük szerint döntenek a nekik feladott kérdésekben, míg a rendes bíróság mindig a törvényes bizonyítékokhoz érzi magát kötve. Már pedig a bizonyítékok nemeinek erejét, fontosságát és hitelességét általánosságban az igazsággal és a méltányossággal meg egyezőleg előre meghatározni emberi elme nem képes.

Mennyire megoszlottak különben a vélemények az esküdtszék mellett és ellen, eléggé megvilágítja az a tény, hogy a kerületi ülés első tárgyalása alkalmával (1843 nov. 29.) 24 megye szavazott az esküdtszék behozatala mellett és 24 ellene. Az elnöklő Szemere pedig nem akarván ily fontos kérdést elnöki szóval eldönteni, a tárgyalást elhalasztotta pár hónapra. Az 1844. január 26-án megtartott újabb ülésen aztán Szemere Bertalan és Somssich Pál

nagyszabású beszédének hatása alatt 28 megye szavazott az esküdtszék mellett és csak 20 ellene, így a KK. az Orsz. Választmány javaslatát elvetve, átdolgozás végett visszavették a választmány alsótáblai tagjaihoz.

A KK. határozata alapján az esküdtszék melletti különvéleményt aláíró tagok az eljárási javaslatot egészen átdolgozták. Így jött létre az 1844-i eljárási javaslat, melyet — miután az Orsz. Választmány és a KK. is magukévá tettek — a tulajdonképpeni eljárási javaslatnak kell tekintenünk. Ez a második, vagyis a 44-i javaslat az angol minta nyomán nagy és kis, azaz vádoló és ítélő esküdtszéket szervezett. Az ítélő kis esküdtszék tárgyalására nézve azonban a francia kérdésfeltevési rendszert fogadta el, tehát igyekezett az angol és a francia rendszer előnyeit egyesíteni. A KK. el is fogadták a javaslatot, ellenben a főrendi tábla hosszú élénk viták után nagy többséggel elvetette. Br. Eötvös József több ízben is felszólt a főrendi táblán és igyekezett a javaslat álláspontját megvédeni s a kérdés elevenjére tapintott azzal a megjegyzésével, hogyha úgy tételnék fel a kérdés: fenntartsák-e a mostani eljárás minden hiányaival vagy az esküdtszék hozassék be, sokkal többen szavaznának az esküdtszékre, mint a mostani procedura fenntartására.

Annak ellenére, hogy a 44-i eljárási javaslat elvetésével az esküdtszék behozatalának kérdése egyelőre lekerült a napirendről, a javaslatnak ez a nagyjelentőségű programpontja, az esküdtszéki intézmény mégis hamarosan bejutott a magyar törvénytárba és a lefolyt száz év alatt hosszú évtizedeken át gyakorlatilag is az élő magyar jog alkatrésze lett. Ugyanis már az 1848-i alkotmányreformok során a XVIII. t. c. kimondotta, hogy „a sajtóvétségek felett nyilvános esküdtszék ítél.” Az esküdtszék szervezetére és eljárására nézve pedig ez a törvény felhatalmazta az igazságügyminisztert arra, hogy szorosan az 1844-i javaslat elve szerint sajtóügyekben rendeletileg léptesse életbe az esküdtbíráskodást. Deák F. mint igazságügyminiszter tehát maga léptethette életbe a 44-i javaslatnak legalább ezt a részét 1848 ápril 29-én kelt

rendeletével. Ferenczy Zoltán állítása szerint¹³ néhány esetben ítélkeztek is első esküdtszékeink, de aztán az idők viharos járása rövidesen útját vágta az esküdtszékek meghonosodásának.

1867-ben az új alkotmányos életben azonban valóban életbelépett sajtóügyekben az esküdtbíráskodás, éspedig ismét szorosan az 1844-i javaslat elvei szerint. Mégis azzal az eltéréssel, hogy csupán ítélő esküdtszékeket szerveztünk. Majd az 1896. évi XXXIII. t. cikkben kodifikált új magyar Bp. mint rendes bírói szervezetet iktatta törvénybe az esküdtbíráskodást, vagyis nem csupán sajtóvétségekben, de mint a legsúlyosabb közönséges és politikai bűncselekmények felett ítélő bíráskodást. Az 1844-i javaslat nagyszabású reformeszméje tehát 60 évi küzdelem után mégis diadalmaskodott és az 1914 évi világháborúig az esküdtbíráskodás tényleg mint rendes bírói fórum működött nálunk is.

Az első világháború eseményei, majd annak hazánkra oly szomorú eredménye azonban indokoltá tették az esküdtbíráskodás működésének megszüntetését. Az azóta lefolyt 27 esztendő pedig lényeges változást idézett elő a közvéleményben az esküdtzéki intézményre vonatkozólag. Amilyen lelkesedéssel sürgették sokan, különösen az ügyvédi kar liberális gondolkozású tagjai, 1900 előtt az esküdtbíráskodás kiterjesztését, annak rendes bírói forummá tételét, annyira megcsappant a jury melletti lelkesedés a világháború után. A magyar jogászság túlnyomó része meggyőződött arról — épen a 13 évi esküdtbíráskodási gyakorlat rengeteg tévedése, ingadozása, az örökös irodalmi és joggyakorlati vitatkozások folytán, amiket a törvényhozás is külön novellával igyekezett leszerelni (1913. évi XIII. t. c.) — hogy esküdtbíráskodásra a magyar nemzetnek ma már nincs szüksége. 1867 óta hazánkban megszűnt a Kabinetjustiz réme, így az annak meggátlására való törekvés elvesztette létjogosultságát. Az 1867 óta szervezett állami bírói szervezetünk, a kir. ítélő-

¹³ Ferenczy Zoltán: Deák élete. 1904. II. köt. 101.

táblák és a m. kir. Kúria is, a bírói függetlenség, másfelől a bírói felelősség törvényi biztosítása mellett oly magas színvonalra emelték a magyar judicaturát, hogy valóban semmi szükségünk nincs laikus elemek bevonásával erősíteni a bíráskodás függetlenségét.

A mai magyar jogászság többségének ez a jury-ellenes felfogása, melyhez ma én is csatlakozom, nem leki-csinylése a Deák és a különvéleményt aláíró nagy államférfiak nézetének. Hiszen az esküdtbíráskodás az angol és francia jogterületeken ma is érvényben van. És abban mi is igazat adunk Deáéknek, hogy a politikai hatalom önkénykedése, a bíróságok illetéktelen befolyásolása ellenében az esküdtzék kétségtelenül hathatós alkotmánybiztosíték lehet. Arra nézve azonban, hogy a jury mint perjogi intézmény felülmúlná a szakbíráskodás értékét, a lefolyt száz év csakugyan megcáfolta a Deáék különvéleményét, mert szakbíráskodás valóban alkalmasabb mind a ténykérdések, mind a jogkérdések megoldására és a bírói gyakorlat egységességének és biztosságának fenntartására. Ma is helyesek *Majláth György* akkori országbíróinak a főrendi tábla 1844. dec. 15-i ülésén elhangzott szavai: „Illusio, hogy az esküdtzék csak ténykérdésről ítél. Az, hogy szándékos gyilkos-e a vádlott, nem ténykérdés, de jogkérdés, e felett pedig szakemberek jobban dönthetnek, mint laikusok. De azért sem fogadható el a jury, mert azzal semmi felelősség nincs összekötve. Innen ered az oly sokat emlegetett téves jelszó: „a nép szava, Isten szava.” És tökéletesen helyes volt *Szerencsi István* személyesnek is, aki mint az alsó tábla elnöke sűrűn kifejezte az esküdtzék-ellenes felfogását, az a megjegyzése, hogy „még ha elfogadnók is a juryt, az angol nagy esküdtzék átvétele akkor is teljesen felesleges és csak nagy idővesztegetés, hiszen a nagy és a kis esküdtzék előtt ugyanazon dologról van szó, miért dönt hát egy ügyben két esküdtzék?” Hogy ez mennyire igaz, megerősíti Anglia legutóbbi törvénye (1933), mely eltörölte a sok százados nagy-juryt mint nehézkes és teljesen felesleges intézményt.

Száz év távlatából tehát elmondhatjuk, hogy amennyire időszerű és teljesen igazolt volt 43—44-ben a Deák és a KK. táblájának a jury melletti állásfoglalása az akkor uralkodó tarthatatlan politikai viszonyok között, annyira nincs szükségünk ma a valóban független bíróságaink mellett az esküdtszékre.

Amilyen éles harc folyt le 1843-ban és 44-ben a két Táblán az esküdtszék kérdésében, annál teljesebb egyetértéssel és harmonikusan folyt le a vita a másik nagy perjogi reformkérdés, a *vádrendszer* behozatala felett, mind az országos választmányban, mind a két Táblán. Konzervatívok és liberálisok valamennyien kifejezték azt a meggyőződésüket, hogy az eljárást a vádrendszerre kell felépíteni. Sőt többen kiemelték, hogy voltaképen hazánkban is századok óta a vádrendszer volt az elvi alapja a büntető eljárásnak. Mindnyájan tisztában voltak azzal, hogy a Praxis criminalis alapján nálunk is uralomra jutott nyomozó rendszer, a hozzá forrott tortúrák kihallgatásokkal többé fenn nem tartható és e részben nincs más megoldás, mint az Angliában kialakult vádrendszer érvényesítése az egész vonalon. Mind a Szalay-féle első, mind a Szemere-féle második javaslat világosan a vádrendszert kívánta kodifikálni. Egyik sem ismer magánvádat. A büntető bírói eljárás a közvádlo vádja alapján indul meg. A közvádlo teendőket a kir. tábla elé tartozó ügyekben a korona-ügyész, egyebütt a tiszti ügyész teljesíti. A közvádlo azonban csak a perbefogás után lép fel vádlelevelével. A vizsgálat tehát még nyomozó jellegű s azt a vizsgálóbíró vezeti, de ha a bíróság, illetve a második javaslat szerint a vád-*esküdtszék* kimondta a perbefogást, az ettől kezdődő „büntető per” már tisztán vádrendszerű. A nyilvános szóbeli főtárgyaláson a védelem kötelező. A fellebbezési bíróságok előtt is nyilvános (de nem szóbeli) tárgyalás tartandó.

Láthatjuk tehát, hogy a 43 és 44-i javaslatok készítői céltudatosan és az angol vádrendszer biztos ismeretével kívánták a vádrendszert meghonosítani. Viszont távol tudták tartani magukat az ú. n. angol „tisztá vádrend-

szer” túlzásaitól és ferdeségeitől. Bizonyítja ezt *Szerencsi István* personálisnak a KK. országos ülésén tett, ma is helytálló kijelentése: „Tudom én, hogy ezen egész munkálatnak az ú. n. accusatorius rendszer lenne az alapja, de ez a maga tisztaságában nincsen seholy Európában.” Ugyancsak ma is kifogástalan a közvádlo intézményre tett az a kijelentése, hogy: „a közvádlo egy olyan morális személy, akinek minden elfogultság, pénz, személyi érdeken felül egyedüli kötelessége az igazságnak kipuhatólása. Ő a status érdekét védi... de mivel az, aki bünt követ el, az magasabb szempontból véve a polgári rendet s leggyakoribb esetekben egyes embereket is megsért s mivel a kettőt elválasztani nem lehet, ezen egyes emberek megsértését vagyis ezek érdekét is védi a közvádlo.”

A 43 és 44-i javaslatok által behozni szándékolt vádrendszer a lefolyt száz év alatt a magyar büntető eljárásnak alapintézménye, valódi gerincoszlopa lett. Az 1896-i Bp. ugyanazokat a helyes perjogi elveket érvényesíti — természetesen még tisztultabb alakban —, mint amiket ez a két javaslat meghonosítani kívánt.

A harmadik nagyfontosságú eljárási, illetőleg bírói szervezeti kérdés volt a *politikai perek külön bíróságának* problémája. A liberális és konzervatív gondolkozásuk ezen a ponton is éles ellentétbe kerültek egymással, akár csak az esküdtszék kérdésében. Az első eljárási javaslat erre nézve fenntartani kívánta az eddigi állapotot, azzal az eltéréssel, hogy a vádelvet itt is érvényesíteni akarta. E végből a kir. Kúrián félévenként kisorsolás útján „perbefogó széket” kívánt alakítani. Az ítélezést első fokon a kir. Tábla, másod fokon a Hétszemélyes Tábla végezné.

A javaslat ezen része ellen Deák és 14 társa különvéleményt nyújtottak be és ezekben az ügyekben (a felségsértésnek, hűtlenségnek és a király személye elleni szóbeli sértések) külön *Articularis állambíróság* felállítását indítványozták, melyet a törvényhozás két Táblája alakítana saját kebeléből az országgyűlés egész tartamára. A terjedelmes különvélemény részletesen kifejti

ennek a különleges bíróságnak jogosultságát s a szervezés részleteit.

Bátran kijelenti, hogy: „ha vissza emlékezünk mindazokra, amiket a nemzet többsége a közelebbi múlt eseményei felett képviselői által az országgyűlésen kijelentett, kételkednünk nem lehet, hogy a kir. Táblának ezen büntettek feletti bírászkodása a nemzet nyugalomára jótékony hatással nem volt. De még más körülmény is van, mely miatt számos polgár keblét az a meggyőződés foglalta el, hogy a kir. Curia, mint a király által kinevezett bíróságot, legalább azon kérdésekre nézve, melyek a kormányt közelebbről érdeklik, teljesen függetlennek tartani nem lehet. Ugyanis a magánosok pénzbeli viszonyai felett már 32 esztendő óta nem törvény szerint, hanem azon felsőbb rendeletek szerint ítél a kir. Curia, melyek 1811-ben törvény nélkül, sőt egyenesen törvény ellenére kiadattak; ezen rendeleteket pedig az egész haza törvényteleneknek nyilvánította s azok ellen maga a kir. Curia is többszöri felírások által ismételve felszólalt. 32 év óta tehát fennálló s mai napig szakadatlanul folytatott példa van arra, hogy volt és van eset, melyben a kir. Curia törvénytelen felső rendeletek ellenében sem a törvényt, sem meggyőződését nem vala képes függetlenül fenntartani. Ha tehát a törvényhozás meg akarja szüntetni a nemzet minden aggodalmát... s ha az ítélőszékek iránti bizodalmat biztos alapra akarja állítani, a politikai büntettek esetében sem a vizsgálat teljesítését, sem a bírászkodást kormány kinevezéstől függő ítélőszékekre nem bízhatja, hanem ezekre nézve is választás által alakított bíróságokat kell felállítania”.

Ez a külön articuláris bíróság az országgyűlés által választott 40 tagból állana. Ezek közül kilencet kijelölne a törvényhozás, akik csak a perbefogás kérdésében döntenének. A többiek közül a fiscus és a vádlott 6—6-ot visszavethetnének s az ítélőbíróság a maguk közül választott elnökkel együtt 12 tagból állana. Ez előtt teljes nyilvánossággal és szóbeli eljárással tárgyalatnék az ügy. A bíróság ítélete ellen „semmiféle fellebbevitelnek soha helye nem lenne.” Ha az ítélet bűnösnek mondaná a vádlottat, ez esetben az ügy a kir. Táblának adatnék át, mely a büntetést kiszabná s ennek ítélete ellen a Hétszemélyes Táblához lenne fellebbevitel.

Ezt a különvéleményt a KK. elfogadta, ellenben az Országos Választmány plénuma és a főrendi Tábla hosszú vitatkozások után elvetette. Érdekes idéznem az

országos bizottság tárgyalásából *Klauzál Gábor* felkiáltását: „A statust egészen illetvén a hűtlenség vétke, legyen az azt ítélő bíróság is mind a kormány, mind a nemzet igazi érdekeit képviselő. Inkább fogadnám el a főrendek tábláját bíróságul, mint a kir. Curia.” Hogy a kérdés fontosságát mennyire érezték a konzervatívek is, mutatja az, hogy az 1842. december 17-én tartott országos választmányi ülésen az elnöklő Országbíró, mikor Deák a különvéleményt bejelentette, azt felelte: Ezt igen természetesnek látja, mert ha ő maga véleményével e fontos tárgyra nézve kisebbségben maradt volna, szintén különvéleményt adott volna.

A különvéleményben javasolt állambíróság terve 1844-ben elbukott ugyan, de az abban levő helyes gondolat, hogy az állam életét legközvetlenebbül fenyegető büntettek elbírálását a rendestől eltérő szervezetű külön bíróságra kell ruházni, a lefolyt száz év alatt Európa sok államában és hazánkban is megvalósult. Nálunk az első világháború alatt hozott kivételes törvények teremtették meg az ú. n. kommunista ügyeket intéző „gyorsított eljárás” és az erre alakított törvényszéki ötös tanács intézményét, melynek ítélete ellen csak a kir. Kuriához van egyfokú fellebbevitelnek helye. Legújában pedig az 1938. évi XVI. t. c. szabályozza — lényegében hasonló módon — a politikai büntettek feletti ítélezés részleteit.

V. A harmadik javaslat, a *börtönrendszerről* készített külön kódex sok fontos és érdekes részlete közül csupán két kérdést kívánok kiemelni, amelyek szintén bizonyosságai a Választmány tagjai bölcs előrelátásának és gyakorlatias észjárásuknak.

Az egyik nagy reformgondolatuk volt a 43-i javaslatok készítőinek már maga a külön *börtönügyi kódex* alkotásának gondolata. Az Országos Választmány tagjai mindjárt az elvi kérdések megbeszélése alkalmával rájöttek arra, hogy az anyagi-jogi javaslatba a börtönügy annyi sok fontos kérdésének szabályai nem lesznek bele-szoríthatók. Az anyagi Btk-nek magának annyi fontos alapvető kérdést kell felölelnie és szabályoznia, hogy ha

ezekhez még a börtönügyi részletes szabályokat is oda-
vennök, oly óriási jogszabálytömeg kerülne egy törvény-
könyvbe, mely felette megnehezítené a kódex kezelését.
De ettől, az elvileg kevésbé fontos érvtől eltekintve, szük-
ségesnek látták a külön börtönügyi kódex alkotását azért,
mert a halálbüntetés kihagyása folytán előrelátható volt,
hogy az uralkodó, mindennapos büntetési-nem a szabad-
ságvesztés lesz, ennek a részleteit tehát nagy alaposítással
kell kidolgozni, ha a legfőbb célt, a börtönre elitéltek
megjavítását vagy legalább is erkölcsi utónevelését meg-
akarjuk közelíteni. De a legfontosabb körülmény az volt,
hogy az országos választmány egyértelműen egy nálunk
egészen új börtönrendszert, a magánzárka-rendszert ki-
vánta meghonosítani, gondoskodni kellett tehát ennek az
új rendszernek mind elvi megalapozásáról, mind a végre-
hajtó hatóságok és közegek részletes útbaigazításáról.

A külföldet járt fiatal politikuskaink túlnyomó része
az angol és az északamerikai penitentiárius (ma ú. n.
magánzárka) rendszer magasztalásával tért haza. A Lon-
donban 1816-ban épített nyolc szárnyú csillagalakú minta-
börtön (Millbank Penitentiary) és a Philadelphiában
1828-ban megnyílt Eastern Penitentiary, melyekben min-
den elítélt részére külön zárka, az istentiszteleti és is-
kolai helyiségekben is külön fülke volt (a zárkából kilépés
esetére álarc viselése) s az egész rendszernek az a szép
erkölcstani alap gondolata, hogy a külvilágtól és a rabtár-
saktól a hosszú időn át teljes elszigetelés bűnbánatra s
ezzel az erkölcsi megjavulás útjára tereli az elítélteket,
oly mély benyomást gyakorolt a magyar tanulmányozókra
is, hogy idehaza valódi apostolai lettek a „magányrend-
szernek.” Szemere Bertalan Borsod vármegye részére
tervrajzot készített egy magánzárkás fogházról s a felállít-
ás költségeire nézve nemes enthusiasmmal javasolja,
hogy: „ha eddig minden munkára a nem-nemes adott pénzt
és erőt s csaknem egészen az ő pénzükön és munkájukon
épült fel a pompás megyepalota, melyben mi ülünk, ité-
lünk és vígadunk: úgy az igazság, emberiség és haza-
szeretet azt parancsolja, hogy a megyepalotával átellen-

ben épülendő fogház homlokán, az emberiség haladásának
e nagy jegyén, a nemesség neve ragyogna, mint építőé és
áldozóé.” Megelőzte azonban Borsodot és Gömört a javító
fogház felépítésében Komárom vármegye, ahol sorsjegyek,
táncmulatságok és közadakozás útján hamarosan össze-
gyűjtötték a fogház költségeit és a Szemere tervezete
alapján már 1840-ben megnyitották a magánzárkás foghá-
zat, mely oly jól sikerült, hogy az udvari kancellária az
ausztriai börtönök építésénél is követendő mintául álli-
totta oda. Nógrád megye is épített 1845-ben, a komáromi-
nál is nagyobb zárkás fogházat. Ez az intézet ma is fenn-
áll, de ügyetlen terve miatt (kőralakban épített zárkák)
egészségtelennek bizonyult.

A börtönügy iránti ezen lelkes mozgalom hatása alá
került az Országos Választmány és a két Tábla nagy több-
sége is, úgyhogy — a br. Eötvös egyetlen ellenvotuma ki-
vételével — egyhangúlag foglaltak állást a magánzárka-
rendszer meghonosítása mellett. Deák vetette fel, hogy
nem lévén tapasztalatunk a „magány” és a „hallgatási”
rendszer előnyei és hátrányai felől, célirányosnak látná
mindkettőt kísérletképpen megpróbálni. Br. Jósika is kife-
jezte azt az alapos aggályát, hogy a szabad éghez és leve-
gőhöz szokott népünkre alkalmazható-e a magányrend-
szer,¹⁴ de az országos választmánynak az elnöklő ország-
bíró szavai szerint „szembetűnő többsége a magányrend-
szert kívánta elfogadni előleges próbatétel nélkül.” A Per-
sonális is nagyon bölcsen mutatott rá, hogy: „e fontos tárgy-
ban nem szabad elkerülni, hogy a nemzet jellemét, kultúrá-
ját s körülállásait figyelembe ne vegyük. A mostani bün-
tető mód azonban oly rossz, hogy annak meg kell változ-

¹⁴ Az utolsó évtizedekben hazánkban is oly szép sikerrel meg-
honosított mezőgazdasági foglalkoztatás eszméje is szóba került a
Választmány ülésein. *Bezerédj István* vetette fel, hogy: „nem
lenne-e jó, valamely camerale praediumokon, pusztákon, kényszer-
ítve dolgoztató coloniákat alakítani deportatio helyett?” Ez a ja-
vaslat azonban nem talált pártolókra, sőt Deák azt felelte rá,
hogy: „a szegények coloniáját jóltevőleg ható status intézetnek
tartja, de a büntető coloniákat rossznak és embertelennek” tekinti.
L. Fayer: Anyaggyűjt. IV. köt. 213.

nia." Különösen a preaeventio szempontjából mégis a kerületi börtönökre nézve ő is a magányrendszert ajánlta.

Ez a néhány szemelvény a rendkívül érdekes felszólalásokból mutatja, milyen nagy lelkiismereti kérdést csinaltak a 43-i javaslat készítői a börtönügyi kódex helyes és sikerrel biztató megalkotásából. Ha a magányrendszer, a ma ú. n. magánzárka-rendszer, mint az összes szabadságvesztési nemek általános végrehajtási rendszere, az azóta lefolyt száz év alatt elvesztette is akkori nimbuszát és a teljes (éjjel-nappali) szigorú elkülönítést ma csak rövidebb tartamú (3 havi, egyévi) szabadságvesztésbüntetésekre tartjuk üdvösnek és sikeresnek,¹⁵ ez nem kevesbiti e nagy államférfiaink érdemét a börtönügy lelkes felkarolása körül. A 43-i börtönügyi kódex-javaslat az első komoly és alaposan átgondolt kísérlet hazánkban a szabadságvesztésbüntetések *végrehajtásának* egységes elvi alapon leendő kodifikálására.

Ennek az annyira fontos és szükséges harmadik büntetőjogi kódexnek a megalkotásával — sajnos — még mindig adós a magyar törvényhozás. Az 1843-i javaslatok készítése óta eltelt száz év alatt a büntetőjogi tudomány világszerte — a nemzetközi börtönügyi kongresszusok állandó sürgetésére — magáévá tette a mi száz év előtti nagy államférfiainknak azt a böles elgondolását, hogy a börtönügyet a büntetőjog harmadik önálló ágaként kell tekinteni s annak végrehajtási rendszerét és részleteit külön törvénykönyvben kell összefoglalni.

Mind a tudomány, mind a gyakorlati élet büntetőjogi szakemberei rájöttek arra, hogyha az anyagi-jogi Btk. és a Bp. sikerét biztosítani akarjuk, ehhez elengedhetetlen követelmény a szabadságvesztésbüntetések végrehajtásáról külön rendszeres törvénykönyv által gondoskodni. A legjelesebb Btk. és a legliberálisabb Bp. is eredménytelen marad, ha a büntetés végrehajtásával nem törődünk, ha a börtönbüntetésre elítéltek ezreit a börtönigazgatók és

¹⁵ Eötvös József azért helyes érzéssel javasolta a megyei fogházakban a „magányrendszer” bevezetését, jöllehet elvileg és a kerületi börtönökre nézve ellenezte azt.

börtönörök önkényére bizzuk, — ha a börtönből kiszabadultakat egyszerűen szélnek eresztjük és nem igyekszünk őket utólagos gondoskodással a visszaeséstől megmenteni.

A mai magyar büntetőjogrendszernek legfájóbb sebe a börtönügyi törvénykönyv hiánya. Pedig ott áll előttünk a kitünő magyar példa, a 43-i börtönügyi kódex, melyet ha a maga egészében és legtöbb részletében ma tényleg elavultnak mondhatunk is, de a külön büntetés-végrehajtási törvény alkotásának szükségét kézzelfoghatóan igazolja. Sőt ennek a kódexnek megalkotását egy immár több mint hetven éves képviselőházi határozat is kötelességévé teszi a magyar törvényhozásnak. 1870-ben a képviselőház — Irányi Dániel javaslatára — utasította az igazságügy-minisztert, hogy a fogságrendszer ideiglenes szabályozása iránt törvényjavaslatot terjesszen a ház elé. Horváth Boldizsár igazságügy-miniszter meg is bizta Kelemen Mórt (a későbbi kir. kúriai tanácselnököt) ilyen javaslat kidolgozásával, aki el is készítette azt. Sajnos, ebből a munkálatból sem lett törvény, mert időközben az új Btk. készítése került napirendre s ebben vélték a törvényhozók a börtönügyi kérdéseket is megoldani.

A Btk. (1878 évi V. t. c.) azonban csak a szabadságvesztés-büntetések neveit és végrehajtási rendszerüket állapította meg legfőbb vonalaiban, a végrehajtás részleteit elégnék vélték miniszteri rendeletek útján szabályozni. A végrehajtási rendeletek meg is jelentek, legnagyobb részben — 60—70 év alatt — el is avultak s ma is börtönügyi kódex nélkül vagyunk. Pedig ha egyébért nem, de a visszaesés elleni céltudatos küzdelem okából elodázhatatlan kötelességünk a rendszeres büntetés-végrehajtási törvénykönyv útján gondoskodni a szabadságvesztésbüntetések és biztonsági intézkedések helyes, az anyagi-jogi törvény által elérni óhajtott célnak megfelelő fogantatásáról. A szabadságvesztés-büntetés csak akkor érte el célját, ha az elítéltet rá tudtuk nevelni arra, hogy kiszabadulása után ne kövessen el újabb bűncselekményt. Hol vagyunk azonban ettől? A nagyobb büntetettek túlnyomó része, akik éppen hosszabb tartamú börtönre voltak

elitélve, a büntetés alatt igyekszik jól viselni magát, hogy elnyerje a feltételes szabadságrabocsátás kedvezményét. De aztán a szabad életben legtöbbjük bizony igen rövid idő alatt újból a bűnözés útjára kerül. Ennek a legigazibb oka pedig az, hogy mai büntetésvégrehajtási rendeleteink nem gondoskodnak a szabadonbocsátottak *utógondozásáról*, a társadalomba való okos visszavezetésükről. Sőt ellenkezően, a mai nemtörődésünkkel valósággal belekényszerítjük a börtönből kiszabadultak százait a visszaesés örvényébe.

Teljesen igaz, amit *Hegedüs József* ír a napokban megjelent igen figyelemreméltó cikkében:¹⁶ „Elképpesztő dolog, hogy különösen a huzamosabb ideig börtönben volt rab, aki esetleg tekintélyes értékű munkát végzett a börtönben, szabadulásakor olyan nevetséges összeget kap kézhez, melyet napok alatt felél és rövid időn belül a teljes nincstelenségbe süllyedve, vagy az éhenhalás vagy az újabb bűnözés között kell szükségképpen választania.” A büntetés-végrehajtási kódex egyik legfontosabb feladata lesz a szabadultak utógondozására állami szervezet létesítése s e célból megfelelő intézetek felállítása. Persze, ez ismét új kiadási tételt jelent az állami költségvetésben, de ennek a hasznát végelemzésben az állam és a társadalom, mindnyájunk személyi és vagyoni biztonsága fogja élvezni.

Balogh Jenő — épen ma 54 évvel ezelőtt — a Magyar Jogászegyletben tartott felolvasásában,¹⁷ melyben a börtönépítkezések fedezésére egy nagyobb államkölcson felvételének eszméjét vetette fel, nagyon bölcsen mondja: „Nem a gyökeres reform a pazarlás, hanem a mai állapot, mely ezeket költ, hasztalanul a büntetésnek olyan végrehajtására, mely céljának meg nem felel; mely kihasználatlanul hagyja a letartóztatottak egy részének munkerejét és a mely a régen tarthatatlannak felismert közös elzárásban valósággal visszaesőket nevel és az ezek által

¹⁶ *Hegedüs József*: A szabadult rabok visszavezetése a társadalomba. Társadalomtudomány, 1941 évi 4. sz. 385 l.

¹⁷ *Balogh Jenő*: Börtönügyi viszonyaink reformjához. 1887. 44 l.

elkövetett büntettekkel nemcsak állandó erkölcsi veszélyt, hanem jelentékeny nemzetgazdasági károsodást is hoz a társadalomra.” De mély bölcseséggel jegyezte meg *Balogh* nagyértékű felolvasására az elnöklő *Csemegi Károly* is: „Azt a pénzt, melyet az állam a büntető igazságügyére költ, azt a pénzt ön maga biztosítására költi, — azt a céljai világos tudatával bíró társadalom nem tekinti másnak, mint önnön érdekében tett nélkülözhetetlen szükségseges beruházásnak.”¹⁸

Nem időzhetek tovább ennél a kérdésnél, de ezúttal is mély tisztelettel kérem az igazságügyi kormányt, hogy alkossuk meg végre a büntetés-végrehajtási törvénykönyvet is. A 43-i büntetőjogi javaslatok készítőinek ezt a még mindig időszerű elgondolását valóban illő dolog lenne egyszer már tető alá hoznunk.

Az 1843-i börtönügyi törvényjavaslatnak másik nagy reformeszméjéről, a börtönöknek *állami intézmények* gyanánt szervezéséről, ma ú. n. *államosításáról*, alig szükség néhány szót mondanom. Ez az egyetlen nagy elvi kérdés, amit a börtönügyi javaslatból a mai Btk-ünk is elfogadott és fenntartás nélkül megvalósított. Mai szemmel nézve a kérdést, a Btk. álláspontja, a 43-i javaslat gondolatának átvétele, egészen természetes és logikus volt. A Btk. készültének idején, a múlt század hetvenes éveiben, az akkor uralkodó jogállam eszméjéből önként folyó követelmény volt, hogy a börtönök építése és korszerű színvonalon fenntartása a jogrend öréke, az államnak a feladata. Száz évvel előbb azonban, a 43-i javaslatok készültének idején, a kérdés nem volt ilyen egyszerű és könnyen elintézhető. Ellenkezően, a legnehezebb problémák egyike volt rábírnunk a két Táblát az országos börtönök horribilisnek tartott építési költségeinek elvállalására.¹⁹

¹⁸ *Csemegi Károly*: Elnöki zárszó. *Balogh* id. m. 110 l.

¹⁹ A rabtartási költségek viselése kérdésében élénk vita folyt az Országos Választmányban. Maga Deák is azt hangoztatta, hogy: „a felállítási költségeket viselje a királyi kincstár, de az esztendőnkénti rabtartási költségeket, amely rabnak vagyona van, térítse meg, akinek semmije sincs, azét viseljük a törvényhatóságok. Ezt

Hogy a szabadságvesztés-büntetések rendszere a leg-
haladottabb európai államokban is oly későn, csak a XIX.
század első felében tudott kifejlődni, ennek igazi oka az,
hogy a kormányférfiak mindenütt visszariadtak a nagy
költségektől, amibe a börtönépületek és a rabok élelme-
zése kerül. Ez az aggodalom volt egyik oka a halálbünte-
tés és a deres hosszú uralmának, mert ezek végrehajtása
legkevesebb kiadással járt. Azonban éppen Anglia, az any-
nyira gyakorlatias észjárású emberek országa és a még-
gyakorlatiasabb érzékű Észak-Amerika volt az a két ál-
lam, ahol legkorábban sikerült meggyőzni a közvéleményt
a felől, hogy a börtönök építésére fordított kiadások meg-
térülnek egyfelől a raboknak rendszeres és hasznos fog-
lalkoztatása által, másfelől a nagy erkölcsi haszon révén,
amit a megjavult és kenyérkereső munkákra kiképzett el-
ítéltek nagy száma jelent.

Erdekes találkozása az angol és a magyar jogfejlődés-
nek, hogy az állami börtönök építésének gondolatát egy-
szerre teremti meg egy angol és egy magyar nemeslelkű
emberbarát apostolkodása. Angliában *John Howard* a
XVIII. század hetvenes éveiben bírja rá az angol parla-
mentet egészséges börtönépületek építésére, nálunk pedig
gr. Széchenyi Ferenc ajánlja fel 1770-ben szenci kastélyát
és megfelelő telket egy „országos fenyítőház” létesíté-
sére. Így született meg hazánkban 1772-ben az első s hos-
szú évtizedekig egyetlen országos, ma ú. n. állami börtön.
1831-ben azonban — siralmas körülmények közt, mintegy
végelgyengülésben — ez is megszűnt.²⁰ Csak sajnálni
lehet, hogy a nagy Széchenyi Ferenc még nagyobb fia,

a megyék autonómiájából következeti.” Végül elfogadtatott a br.
Vay Miklós javaslata, hogy: „a rabok tartását fizesse minden tör-
vényhatóság a maga rabjainak száma szerint, de a köz évi költsé-
geket fizesse az ország.” *Fayer: Anyaggyűjt. IV. 302.*

²⁰ Az 1785-ben Szegedre helyezett fenyítőházban — a botrá-
nyos egészségtelen helyiségekben — a rablétszám folyton csökkent,
úgyhogy 1831-ben már csak két rab volt fogva. Ezeknek napi 40
krajcár tartásdíját pedig sokallták a megyék. *L. Vajna Károly:*
Hazai régi büntetések. 1906. I. köt. 527.

Széchenyi István, úgy látszik megfélemedezett atyjának
erről a börtönügyi apostolkodásáról és a Kelet Népében
— éppen most száz éve — a Kossuth modora és a Pesti
Hírlap taktikája feletti hazafias aggodalmában időelőtti-
nek mondja s lekicsinyelni, sőt kigúnyolni igyekszik a br.
Eötvös, Szemere és Kossuth „szivandalgásait és szivsugál-
latait:” a „tömlöcöknek bosszulói barlangokból javítóinté-
zetekké átvarázslását s az amerikai mintára állított, ezer
meg ezer nemesi kúriánál kényelmesebb tömlöcök vagy
inkább gondoskodó intézetek” tervét. Örvendetes azonban,
hogy az Országos Választmány és a KK., valamint a Fő-
rendi Tábla e részben tisztelettel túltették magukat a leg-
nagyobb magyar aggályain és teljes egyetértéssel fogadták
el az országos, vagyis állami börtönök építésének gondo-
latát. Véleményeket, terveket kértek kiváló építészektol
a létesítendő országos börtönök és a megyei fogházak fel-
állítására iránt. A börtönügyi javaslat tíz, ú. n. kerületi börtön
építését rendeli el. Ezekbe a félévinél hosszabb időre
elitéltek lettek volna elhelyezendők. A rövidebb időre
elitéltek a megyei fogházakban töltötték volna ki bünte-
tésüket.

Sajnos, ez a maga idején szintén kitünő és égetően
szükséges javaslat, a börtönügyi kódex terve is kútba
esett. A két Tábla ugyan erre nézve minden pontban meg-
tudott egyezni s az 1844. nov. 5-i országos ülés fel is ter-
jesztette a végleges szöveget szentesítésre. Az udvari
Kancellária azonban nem ajánlta a szentesítést s a király
nov. 7-i hátrattal megtagadta azt, arra való hivatkozás-
sal, hogy „a javaslat legnagyobb része a végrehajtó hata-
lom szférájába tartozik,” utasítja azért a Helytartó Ta-
nácsot, hogy az e tárgyban szükségesnek látszó intézke-
dések iránt előterjesztést tegyen. Nem szükség mondanom,
hogy a valódi ok ezúttal is a börtönök építésének költsé-
geitől való félelem volt.²¹

Valóban szomorú lapja a magyar törvényhozásnak,

²¹ *L. Fayer L.: Anyaggyűjtemény IV. CX. és Finkey F.: A
börtönügy haladása az utolsó száz év alatt. 1930. 26.*

hogy ezt a nagyszerűen kitervezett munkálatot sem tudta tető alá hozni s a börtönügy maradt továbbra is abban a szégyenletes helyzetben, amelyet legkiválóbb államférfiaink nem győztek eléggé megbélyegezni. Felemelő azonban s a 40-es évek szellemének diadalát mutatja, hogy egyes vármegyék és városok — nemeslelkű emberbarátok kezdeményezésére vagy áldozatkészségéből — igyekeztek pótolni az országos törvény hiányát. Így jöttek létre Aradon, Tolnában, Borsodban és másutt is „rabdolgoztató” intézetek, melyekben legalább a rabok egy részét hasznos munkával foglalkoztatták és emberhez méltó ellátásban részesítették.

Legörvendetesebb végül az, hogy az 1878-i Btk-ünk aggály nélkül magáévá tette az állami börtönök és fogházak építését s ezzel némi elégtételt szolgáltatott a 43-i javaslatok készítőinek, akiknek annyi más életrevaló eszméjét nem vette fel. Az állami börtönök felállítását ugyan már a szomorú emlékű abszolútizmus elkezdte az 50-es években. Az ekkor kijelölt és hevenyészetten felszerelt intézeteket vette át 67-ben az új alkotmányos kormány és különösen 1896 óta fokozatosan rendbehozta és modern intézetekké fejlesztette azokat s azóta több egészen új és teljesen korszerű intézettel szaporította. Úgyhogy örömmel állapíthatjuk meg, hogy a 43-i javaslatoknak börtönügyi része, ha nem lett is törvénné s ha az abban foglalt „magányrendszert” nem vette is át 1878-i Btk-ünk, de az alapelv: a raboknak emberies kezelése és rendszeres, hasznos foglalkoztatása valóban testet öltött.

*

A 43-i büntetőjogi törvényjavaslatok a magyar jogfejlődés végtelen kárára örökre csak javaslatok maradtak. Találónan mondta Fayer László, e javaslatok leglelkesebb rajongója, hogy sokszor voltak azon a ponton, hogy törvénné váljanak vagy más úton lépjenek életbe, de valami fátum üldözte őket, egy-két kérdésen mindig elcsúsztak. Miként rámutattam, 1843 és 44-ben az anyagi jogi javaslat a halálbüntetés, — az eljárási rész az es-

küdszék kérdésén akadt meg, a börtönügyi kódex életbe léptét pedig a Kancellária szűkmarkúsága toltá félre. 1848-ban, mikor Deák Ferenc igazságügyminiszter lett, méltán remélhette az ország közvéleménye, hogy ő, mint a javaslatokat készítő Országos Választmány szellemi vezére, nem fog késlekedni azokat az országgyűlésnek benyújtani. Deák erre nézve meg is tette, amit tehetett. Már 1848 április 29-én kelt rendeletével az eljárási (második) javaslatnak esküdszéki részét a sajtóperekre nézve tényleg életbe léptette. (A rendelet szövege Szalay László, a kodifikációs ügyek vezetőjének tollából való.) A teljes javaslatok benyújtása azonban a csakhamar bekövetkezett hadi események miatt lehetetlenné vált.

Majd 1861-ben, mikor az Országbírói Értekezet az abszolútizmus előtti magyar jog életbeléptetése felett tanácskozott, maga Deák indítványozta, hogy léptessék életbe az alsó tábla által 1844-ben elfogadott javaslatokat. Az albizottság el is fogadta Deák indítványát, a plénum azonban nem mert belemenni ilyen törvényhozási munkába, csupán a fentebb említett elvi határozatokat mondta ki a törvény előtti egyenlőség biztosítása és a testi büntetések eltörlése végett.²²

Azután 1867-ben Horváth Boldizsár, az új igazságügyminiszter is a legkomolyabban törvényerőre ohajtotta emelni a 43-i javaslatokat. Mindjárt 1867. tavaszán bizottságot hívott össze az igazságügyi legsürgősebb reformok feletti tanácskozásokra. A bizottság büntetőjogi albizottsága a 43-i javaslatoknak a képviselőházhoz való benyújtását ajánlta a miniszternek, némi, a kiegészítési törvények által is megkívánt módosításokkal. E szükséges módosítások megtételével a miniszter megbizta Csacskó Imrét, aki rövidesen elkészült munkájával s benyújtotta a miniszternek. Itt azonban végképen megakadt a 43-i

²² A mezőrendőri kihágások elkövetőire azonban az Országbírói Értekezet ideiglenes szabályai is fenntartották a derest. Csak az 1871. évi LII. t. c. törölte el a testi büntetések minden alakját mind bünvádi, mind fogyalmi és rendőri ügyekben.

javaslatok törvényerőre emelésére irányuló kísérletek sora. Az igazságügyminisztérium új államtitkára, Csemegi Károly megíngatta a minisztert a 43-i javaslatok életképessége felőli meggyőződésében s magasfokú ambíciójától fűtve, kieszközölte a miniszternél, hogy ő nyerjen megbízatást új javaslatok készítésére.

Csemegi e megbízatás folytán el is készítette új javaslatait, külön az eljárásról, külön az anyagi jogról, mely felölelte a börtönügy legfőbb kérdéseit is. Azonban mindkét munkálatában mellőzte a 43-i javaslatokat.²³ Az anyagi-javaslatában félreérthetetlenül az 1871. évi új német Btk-et tartotta legfőbb mintául.

Csemeginek anyagi-jogi tervezete, illetőleg az 1873-ban a miniszter által a képviselőházhoz benyújtott javaslat eleinte nagy visszatetszést — Fayer L. szerint „nagy megdöbbenést” — keltett az országgyűlés tagjai között és a szakirodalomban, mert mindenki el volt készülve arra, hogy az oly nagy nimbusszal körülvett 43-i javaslat most végre bekerül az Országos Törvénytárba. Csemegi ékes szólása s főképen Pauler Tivadar, akkor legkiválóbb magyar büntetőjogászunk nagy tekintélye — aki elvállalta a javaslat képviselőházi előadását — leszerelték az ellenézetűeket és nehogy még mindig — több mint kétszáz évi sikertelen kísérlet után — Btk. nélkül maradjon az ország, a parlamenti többség elfogadta Csemegi javaslatát.

Az 1878-évi V. t. c., a gyakran ú. n. Csemegi-kódex, kétségtelenül kiváló büntetőjogász munkálat volt. Különösen a büntetőjogi fogalmak mesteri kicsiszolása által az akkori legjelesebb európai Btk-ek közt foglalt helyet. Mégis a nemzeti közóhajjal való ez a szembehelyezkedés nemcsak sajnálatos, de érdemileg is nagy hiba volt Cse-

²³ Jól mondja Heller Erik, hogy a Csemegi javaslata „semmi közösségben nincs az előző magyar javaslatokkal, sőt a 43-i javaslattal épen az alapkérdések tekintetében ellentétben áll... még a bűncselekmények kategorizálásában és elnevezésében sem ragaszkodik a magyar hagyományokhoz.” A m. büntetőjog tankönyve. 1931. 49 l.

megítől, hogy a 43-i javaslatnak számos, még ma is életrevaló helyes álláspontját nem vette fel a Btk-be.

Csemegi maga írja a miniszteri indokolásban: „Az 1843-iki büntetőjogi javaslat mindig büszke emlékeül maradand fenn azon bámulatos haladásnak, melyet hazánk az 1827-iki javaslat óta a nyugati civilizáció vívmányainak, a jogrend és a humanismus követelményeinek felismerésében s a tudomány megállapításainak a fennforgó viszonyokkal való kiegyeztetésében tett.” (Btk. anyaggyűjteménye. I. köt. 23. l.) Hogy mégsem követte a legfontosabb elvi kérdésekben ezt a kitünő munkálatot, ezt főként azal indokolta, hogy a 43-i javaslat nem emelkedvén törvényerőre, nem lett az életben kipróbálva s így a vitás elvi kérdések tekintetében nem áll megfelelő gyakorlati tapasztalat mellette.

Ha ebben igazat adhatunk is Csemeginek, ma — száz év multán — éppen azt kell megállapítanunk, hogy a lefolyt száz év büntetőjogi törvényhozása és a Btk. alapján kialakult hatvan évi magyar büntető bírósági joggyakorlat alapján leszűrődött tapasztalataink az említett vitás elvi kérdésekben mégis csak a 43-i javaslatnak adnak igazat és Csemeginek ezekben a kérdésekben elfoglalt nézetei, melyeket a Btk-ben érvényesített, nem bizonyultak helytállóknak. A 43-i javaslat számos fontos rendelkezése jobban megfelelt volna a gyakorlati életnek és maradandóbb hatású lett volna, mint a Btk. jogászilag szabatos, de a jövő fejlődésével számot nem vető doktrinér tételei, melyeket azóta a magyar törvényhozásnak teméntelen új törvénnyel kellett módosítgatnia.

De nem akarok recriminálni. En csupán azt kívántam kimutatni, hogy a 43-i javaslat nagynevű készítői sok fontos elvi kérdést nagyobb életbölcsességgel oldottak meg és épen a legsarkalatosabb kérdésekben olyan helyes álláspontot kívántak törvénybe iktatni, melyeket ma is követésreméltókként lehet a jövő ködifikátorai elé állítanunk.

Ma újból egy forrongó nagy reformkorszak küszöbén

állunk. A még mindig folyó nagy világháború eddigi eredményei kétségtelenné teszik, hogy a háború után egy új Európa fog kialakulni. Milyen lesz ennek a képe, ezt nem lenne értelme találgatnunk. De meg vagyok győződve, hogy a legutóbbi évtizedekben mind nagyobb erőre emelkedett koreszmék: az univerzalizmus vagy etatizmus és az ú. n. totális államszemlélet, ami lényegében az eddigelő is mindig hangsúlyozott közösségi érdekek fokozott figyelembevételét jelenti és a büntetőjogban még mindig uralkodó individuális életszemlélet, valamint a helyesen értelmezett fajvédelem, vagyis a nemzeti tradíciók fokozottabb ápolása és a magyarság erősítése, — s végül a vallás-erkölcsi érdekek fokozottabb védelme, mindezek a túlhajtott kihegyezéssel ellentétesnek látszó eszmék, bölcs mérséklettel összeegyeztethetők egy magasabb szintézisben,²⁴ s ezek az egészséges eszmék és törekvések maguk után fogják vonni a magyar Btk. gyökeres átalakítását is. Akár csak revíziót, akár formailag is teljesen új Btk-et fog készíttetni az igazságügyi kormány, mindenesetre kívánatos, sőt nézetem szerint elengedhetetlen erkölcsi kötelesség lesz — már csak a nemzeti tradíciók megbecsülése végett is — a 43-i javaslatoknak általam kiemelt részeit megfontolás tárgyává tenni és ami azokból még életképesnek látszik, megfelelően értékesíteni.

Hajtsuk meg azért a zászlót a 43-i büntető törvényjavaslatok készítésének százéves évfordulóján azok előtt a nagy államférfiaink előtt, akik diadalra juttatták hazánkban a mai büntetőjog két legmagasztosabb vezérelvét: a törvény előtti egyenlőség és az emberi igazság, a humanizmus eszméit és ezeket a nagy eszméket belecsepegtették a magyar nemzet lelkébe. Miként a Werbőczy Hármaskönyve, ha annakidején nem nyerte is meg a törvény összes alakjait, de mint szokásjogi kútfő három évszázadon át forrása lett a magyar magánjognak.

²⁴ L. ezekről: *Heller Erik*: Anyagi jogellenesség és büntetőjogi reform. 1938., *Zehery Lajos*: A büntetőjog új irányai. 1940. és Fegyelmi jogunk legújabb alkotásai. 1940., *Zöldy Mihlós*: Irány a büntetőjog spiritualizálása felé. 1941.

melyhez olykor még ma is vissza kell térnünk útbaigazításért, úgy a 43-i javaslatok bölcs és humánus eszméi is megtermékenyítették az utolsó száz év magyar büntetőjogát és a magyar büntetőjogtudományt és a további fejlődés tekintetében is sok részben világító fáklyák lesznek előttünk és a következő nemzedékek előtt.

Fény nevükre, áldó kegyelet emlékükre!

ÉRTEKEZÉSEK
A FILOZÓFIAI ÉS TÁRSADALMI TUDOMÁNYOK KÖRÉBŐL
A M. TUD. AKADEMIA II. OSZTÁLYÁNAK RENDELETÉBŐL

SZERKESZTI
Dr. LUKINICH IMRE
OSZTÁLYTITKÁR

V. KÖTET — 10. SZÁM

A VESZÉLYFOGALOM
A BÜNTETŐJOGBAN

ÍRTA
ANGYAL PÁL
RENDES TAG

Felolvasta a M. Tud. Akadémia II. osztályának
1942. június 8-i ülésén

A MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADEMIA KIADÁSA
BUDAPEST

1 9 4 2

